

Araştırma Makalesi
Research Article

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2025 Cilt-Sayı: 18(4) ss: 980-1004

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2025 Vol-Issue: 18(4) pp: 980-1004

<http://dergipark.org.tr/pub/ohuiibf>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.1611721

Geliş Tarihi / Received: 02.01.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 25.09.2025

Yayın Tarihi / Published: 27.10.25

AK PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKA SORUNLARINI AŞMA STRATEJİLERİ (MİLLİYETÇİLİK VE SERT GÜÇ): FİLİSTİN POLİTİKASINDAKİ İSTİSNALAR

Abdullah TURAN¹

Öz

Türk dış politikası, AK Parti dönemiyle birlikte yumuşak güç ve kamu diplomasisi aracılığıyla daha işlevsel hale gelmiş olsa da özellikle Arap Baharı sonrasında yaşanan pek çok sorun sert güç kullanılarak çözülmüştür. Ancak Filistin meselesinin çözümünde, yumuşak güç öncelikli olarak kullanılmaya devam edilmektedir. İsrail'in Lübnan'a yönelik saldırganlığı, Filistin meselesinin çözümsüzlüğü halinde Türkiye için büyüyen bir tehdit oluşturduğunun göstergesi olarak değerlendirilmektedir. AK Parti, ülkenin güneyinde (Irak, Suriye, Libya ve Akdeniz'de) ve doğusunda (Azerbaycan'da) karşılaştığı tikanıklıkları sert güç kullanarak aşabilmişken, Filistin meselesinde bu yolu tercih etmekten kaçınmaktadır. Bu durum, AK Parti'nin dış politikadaki milliyetçilik anlayışını sorgulamayı gerektirmektedir. Yapılan doküman incelemesi ve literatürdeki yeni kaynaklardan faydalanılarak, AK Parti'nin Filistin meselesindeki sert güce yaklaşmama gerekçeleri ve Filistin'e yönelik milliyetçilik anlayışı değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, AK Parti'nin Filistin meselesinde pragmatist bir yaklaşım sergileyerek teritoryal milliyetçiliği önelediği ve diplomasi ile yardımlar aracılığıyla muhafazakâr milliyetçilik anlayışını uygulamaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Dış Politika, Filistin, Milliyetçilik, Sert Güç.

Jel Sınıflandırılması : D72, F51, H77.

¹ Öğr. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, Ortaköy MYO, aturan40@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2743-6798

Atıf / Citation (APA 6):

Turan, A. (2025). Ak Parti'nin dış politika sorunlarını aşma stratejileri (milliyetçilik ve sert güç): Filistin politikasındaki istisnalar. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(4), 980-1044. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1611721>.

AK PARTY'S STRATEGIES FOR OVERCOMING FOREIGN POLICY CHALLENGES (NATIONALISM AND HARD POWER): EXCEPTIONS IN THE PALESTINIAN POLICY

Abstract

Turkish foreign policy, particularly during the AK Party period, has become more functional through the use of soft power and public diplomacy. However, especially after the Arab Spring, many problems have been resolved through the application of hard power. Despite this, soft power continues to be prioritized in addressing the Palestinian issue. Israel's aggression towards Lebanon is seen as a sign of the growing threat to Turkey in the case of the unresolved Palestinian issue. While the AK Party has been able to overcome obstacles in the south of the country (Iraq, Syria, Libya, and the Mediterranean) and the east (Azerbaijan) through the use of hard power, it refrains from employing this approach in the Palestinian issue. This situation calls into question the AK Party's nationalist approach in foreign policy. By conducting document analysis and utilizing new sources in the literature, the reasons behind the AK Party's reluctance to employ hard power in the Palestinian issue and its approach to nationalism concerning Palestine have been evaluated. As a result, it has been concluded that the AK Party adopts a pragmatic approach to the Palestinian issue, prioritizing territorial nationalism, while attempting to apply conservative nationalism through diplomacy and aid.

Keywords : Foreign Policy, Palestine, Nationalism, Hard Power.

Jel Classification : D72, F51, H77.

GİRİŞ

AK Parti, dış politikada statükocu bakışı öteleyerek yumuşak güç ve kamu diplomasisinin öne çıktığı bir formül hayata geçirmiştir. Yumuşak güç uygulamaları Arap Baharına kadar olan dönemde Türk dış politikasına büyük değer katsa da bu dönemde yaşananlarla birlikte özellikle 2015’de zirve yapan terör faaliyetleri ve dış çevrede Türkiye’ye zarar veren olayların zuhur etmesi Türkiye için politik bakışta bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Böylece dış politika yaklaşımında ideolojik olarak daha çok liberal değerleri ve Yeni Osmanlıcılığı ön plana çıkaran AK Parti için milliyetçi bakış değişmiştir. Bu yaşananlar milliyetçiliğin farklı tipolojilerde benimsenmesi konusunda esnek davranılmasını gerektirmiştir. Bu süreç AK Parti için dış politikada uygulanan güç şeklini de değiştirmiş ve sert gücü daha önemli hale getirmiştir.

Dış politika konusu, ülkeler için milliyetçilik süzgecinden geçirilen ve ulusal çıkara yönelen bir özellik göstermektedir. Bu çıkarın işletilmesi bazen yumuşak gücün bazen de sert gücün kullanılması şeklinde gerçekleşmektedir. AK Parti sert güce yönelmek zorunda kalsa bile yumuşak gücü uygulamaktan vazgeçmemektedir. Yumuşak güç etkili bir dış politika uygulama yöntemi olarak takdir toplasa da sert gücün varlığı yumuşak gücün imkânını genişletmekte; yumuşak gücün açamayacağı kapıları sert güç açabilmektedir.

Bu süreçte dış politikada yaşanan birçok soruna çözüm bulan AK Parti, Amerika destekli İsrail saldırılarıyla Lübnan’a ve hatta Suriye’ye sarkan Filistin sorununu çözmek konusunda tıkanmış ve kendisini büyük bir imtihanın içerisinde bulmuştur. Bu çerçevede çoğu davranışıyla/söylemiyle İslam ülkelerinin lideri gibi hareket eden AK Parti’nin İslam Âlemi için değerli olan Filistin’e dair ortaya koyduğu politik tutumu incelemek önemli hale gelmektedir. Bunu incelerken çevredeki (özellikle Orta Doğu’daki) diğer ülkeler için uygulanan dış politikaları -milliyetçilik ve sert güç kullanımı çerçevesinde- değerlendirmek ve Filistin’de uygulanan politikayla kıyaslamak meseleyi daha görünür hale getirecektir. Literatürde AK Parti’nin ideolojisi (Akdoğan, 2004; Tekin, 2004), milliyetçiliği (Bölükbaşı, 2016; Turan, 2022a), dış politika anlayışı (Ataman, 2020; Çavuş, 2012; Koç, 2016) ve Filistin meselesine yaklaşımı (Babacan, 2023; Kaya, 2019) konusunda çok sayıda

çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma, mevcut literatürden farklı olarak Türkiye'nin dış politikasında yaşanan bazı tikanıklıkların (Libya, Azerbaycan, Suriye vb.) milliyetçilik ve sert güç kullanımı yoluyla aşıldığını ortaya koyarak Filistin meselesinde ise bu formülün neden uygulanmadığı hususunu sorgulamaktadır. Bu bağlamda, AK Parti'nin Filistin politikasındaki tutumu analiz edilerek, partinin dış politikadaki değişen milliyetçilik anlayışı incelenmektedir.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi için nitel bilimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda önemli olan 'yorum' ve metinlerin derinlemesine analizdir (Ergün, 2018: 40). Bu çalışma, hermeneutik (yorumbilim) yaklaşım benimseyerek, metinlerin yalnızca yüzeysel anlamlarını değil, aynı zamanda metinlerin altındaki anlamları ve bağlamları anlamayı amaçlamaktadır (Ulusoy, 2009: 53,56). Bu bağlamda, çalışma AK Parti'nin Filistin meselesine ilişkin söylemlerini, yalnızca söylenmiş olanla sınırlı kalmayıp, metinlerin içindeki daha derin anlamları ve politik bağlamları da irdelemeyi hedeflemektedir. Bu anlamda çalışma, AK Parti'nin Filistin meselesinde ortaya koyduklarının ötesine geçen gerçeğin sorgulanmasına yönelmiştir. Verilerin toplanmasında nitel veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesine başvurulmuştur (Sak, Şahin Sak, Öneren Şendil & Nas, 2021:241). Bu anlamda veri tabanı ve kütüphanelerin taranmasıyla erişilen "makale, kitap, inceleme, köşe yazısı, tez, rapor, kanun, haber, Türk dizileri, tartışma ve siyasi parti temsilci konuşmaları gibi" yazılı ve görsel kaynaklardan yararlanılmıştır. Böylece dış politika pratikleri üzerinde sert gücün ve milliyetçiliğin yansımalarını yorumlamaya dönük bir "siyasi analiz" yapılmıştır. Çalışma içeriğinde "AK Parti'nin dış politika yaklaşımına ve araçlarına (güç ve milliyetçilik meselesine), dış politikada sert güç ve milliyetçiliğin yansımalarına ve son olarak Filistin meselesinde pusulanın nasıl saptığı hususuna" yer verilmiştir.

I. AK PARTİ'NİN ÖNEMLİ DIŞ POLİTİKA ARAÇLARI: SERT GÜÇ VE MİLLİYETÇİLİK

İdeolojiler, "toplumsal çevreyi yeniden düzenleyerek insanoğlunun duyumlarını dönüştürecek ve fikirlerini değiştirecek bir safkan toplumsal mühendislik programı" olarak tanımlanmaktadır (Eagleton, 1996: 18,103). Tüm ideolojiler, mevcut düzene ait bir açıklama sunan, geleceğe yönelik bir model geliştiren ve siyasi gelişmenin nasıl yapılması gerektiği konusunda açıklamalar sunan özellik taşımaktadırlar (Heywood, 2013: 27-28). Dış politikada her devlet kendi ulus anlayışı üzerinden ideolojilerini üretmek bu fikirleri çerçevesinde politikalarını yürütmekte ve kendi ulusal çıkarlarını en üst seviyeye taşımaya çalışmaktadır. Bu aslında uluslararası ilişkilerin dahi kar-zarar ilişkisi çerçevesinde değerlendirildiğini göstermektedir (Bozbaşı, 2017: 2-3, 5-6).

Bir ideoloji olarak milliyetçilik, son iki yüzyıldır dünya siyasetine yön vermekte ve toplum hayatını derinden etkileyerek radikal değişiklikler ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla politik ve pratik bakımdan oldukça etkili bir ideolojidir (Çiçek & Taylan, 2022: 419, 424). Milliyetçilik, "ulusun endişelerini ön planda tutarak, onun refahını artırmayı hedefleyen (Smith, 2013: 20), vatanseverliğin ve milliyet şuurunun bir kaynaşması" olarak tanımlanmaktadır (Hayes, 2010: 12). Milliyetçilik, belirli topluluklara yönelik bir bağlılık ve sevgi beslerken, diğer gruplara karşı olumsuz bir tutum sergilemeyi ifade etmektedir (Gellner, 1998: 95). Milliyetçilik, millete hedeflerini açıklamakta ve onları harekete geçirmektedir. Bu bağlamda, milliyetçilik, "millet inşası, askeri işgaller, dış tehditler, tartışmalı topraklar veya içerde algılanan düşman bir etnik ya da kültürel grubun tahakkümü" gibi kriz dönemlerinde etkin bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Smith, 2013: 19-42). Milliyetçilik, "azınlıkların kültürel haklarını savunma, kaybolmuş tarih ve edebiyat miraslarını yeniden canlandırma, kültürel yeniliklere öncülük etme, kimlik krizlerine çözüm önerme, toplumsal dayanışmayı meşrulaştırma, otoriter rejimlere karşı direnişe ilham verme, halk egemenliği ve kolektif seferberlik idealleri oluşturma ve kendi gücüne dayalı ekonomik gelişmeyi destekleme" gibi çeşitli fonksiyonları bünyesinde barındırmaktadır (Smith, 2009: 37). Milliyetçiliğin "söylem" boyutunun toplum üzerinde önemli etkiler yarattığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, milliyetçiliğin diğer ideolojilerle etkileşim içinde olan yapısı (Küçük Durur, 2011: 37-40; Köse, 2019a) ve söylem

düzeyindeki etkileri (Ertan & Örs, 2018: 42) milliyetçiliği pragmatizm ve popülizm gibi günümüzde öne çıkan konularla ilişkilendirir hale getirmektedir (Turan, 2022b: 141).

AK Parti, iktidarının ilk dönemlerinde milliyetçiliği daha çok “vatandaşa hizmet” anlayışıyla benimsemişken, özellikle 2015 sonrasında bu ideolojiyi çok yönlü bir şekilde kullandığı gözlemlenmektedir. “Beka kaygısı” çerçevesinde hareket etmesi, milliyetçiliğin eylem düzeyinde kullanımını artırmış; ayrıca bu ideolojinin “pragmatist ve popülist” bir perspektiften etkin bir şekilde devreye sokulduğu ve söylem düzeyindeki işlevselliğiyle de belirgin bir etki yarattığı ortaya çıkmıştır (Turan, 2022b: 141). Bu bağlamda AK Parti iktidarının dış politikadaki faaliyetlerinde ağırlıklı olarak üç tür milliyetçilikle kendisini dışa vurduğu izlenebilmektedir: “Teritoryal milliyetçilik, etnik milliyetçilik ve muhafazakâr milliyetçilik (ya da Yeni Osmanlılık)”.

Teritoryal milliyetçilik (Anadoluculuk) coğrafyayı kutsal bir vatan olarak temel almakta ve ulusal gelişimin her aşamasındaki kaynağı olarak görmektedir. Anadolucular, Anadolu Türklerinin yerli ve yabancı kavimlerle etkileşime girdiğini, ancak bu etkileşimin Türklüğü bozmadan gerçekleştiğini savunmaktadır (Atabay, 2008: 528-529). Anadolucular, Müslüman Anadolu Türkünü temel etnik kimlik olarak değerlendirmekte ve bu bağlamda kültüre büyük bir önem atfetmektedirler (Korkmaz, 2016: 170). Bu tür milliyetçilikte mekânsal veya teritoryal düşünce belirleyici bir rol oynamaktadır. Teritoryal milliyetçilik anlayışına göre, bir milletin tanınmış bir ülke toprağına sahip olması zorunludur. Bu tip milliyetçilik belirli sınırlar içinde yaşayan topluluklara millet vasfı atfederek, Anadolu’da yaşayan halkı temel unsur olarak kabul eden tek bir kaynaktan beslenmektedir (Recebov & Taş, 2018: 42-43).

Etnik milliyetçilik anlayışında, “millet” kavramının temelinde etnik ve soy bilimsel hareketler yatmakta (Smith, 2009: 134); ırk, kültür ve dil birliğine vurgu yapılarak, kültürel ayrıcalık ve özgünlük konuları ön plana çıkarılmaktadır. Bu anlayış, milli kimliği, nüfusun homojenleşmesi ve etnik saflık üzerine inşa etmektedir (Akman, 2008: 81). Etnik milliyetçilik, bireyin kendi isteğiyle belirli bir millete ait olma ilkesini reddetmektedir. Bir birey, başka bir topluluğa göç etse bile, “organik olarak etnik bağlarıyla ilişkilendirildiği topluluğun bir parçası olarak sonsuza dek bu kimlikle damgalanmış sayılmaktadır” (Kılıç, 2007: 133).

Muhafazakâr milliyetçilik (dış politikada Yeni Osmanlılık) ise Türkiye’deki mevcut haliyle, dini değerlere önem veren, gelenek ve tarihe saygı duyan, ancak tamamen geleneksel kalmayan bir modernleşme eğilimi göstermektedir. Bu tipoloji, Türk halkının tarihsel ve dini değerlerini ön planda tutarak, Cumhuriyetin Avrupa’yı örnek alarak benimsemiş olduğu kültür ve değer sistemine karşı bir duruş sergilemektedir. Muhafazakâr milliyetçilik, Osmanlı mirasına yönelik bir kimlik anlayışını “millet” kavramına entegre ederek Türkiye sınırları içerisindeki farklı etnik yapıların uzlaşmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, vatandaşlık temelli bir millet anlayışını benimsemekte ve “din”i toplumsal düzenin sağlanmasında ve toplumsal yapının korunmasında önemli bir unsur olarak görmektedir. Bu tipolojinin dışa yansıyan yayılmacılığı, “dini, tarihi ve kültürü Osmanlı mirasına dayalı topraklarda Türklerin liderliğinde Yeni Osmanlıcı bir tavır sergileme” çabasıyla, bu bölgeleri sömürgeleşmekten koruma ve İslam’ı özgürleştirme hedefi doğrultusunda gelişmektedir. Ayrıca, muhafazakâr milliyetçilik, “çok kültürlülük” gibi bölünmeye neden olabilecek oluşumlara karşı bir duruş sergileyerek, tarih, kültür ve din gibi temel unsurlar etrafında toplumsal birliği sağlamayı önemsemektedir (Turan, 2022a: 129-130; Millas, 2012; Davutoğlu, 2014).

Ülkelerin siyasi liderleri politikalarını belirlerlerken ideolojik tutumlarına göre hareket ettikleri gibi özellikle dış politikada kendi ulusal çıkarlarını (milliyetçiliği) dikkate alarak siyasi manevra yapabilmektedirler. Bu bağlamda milliyetçiliğin türü siyasal iktidarın politika tercihiyle değişebilmektedir. Dış politikada uygulanacak milliyetçiliğin türüne karar vermek aslında uygulanacak dış politika “güç”ünün türüne de karar vermek anlamına geldiğinden “milliyetçilik-güç” ilişkisini doğru belirlemek dış politika çıkarları açısından önemli görülmektedir. Başarılı bir dış politika ancak doğru “güç”ün seçilmesi ile mümkün olabilecektir.

Güç “istediği sonuçları elde etmek için başkalarını etkileme yeteneği” olarak ifade edilmektedir (Wagner, 2014). “Güç”, bir hedefin aksi halde yapmayacağı işi yapmaya mecbur bırakan avantajlı durumu ifade etmektedir (Dumankaya, 2019: 5). II. Dünya Savaşı’nın yok

ediciliğinin ardından artık güç uygulama yöntemleri “sadece savaş açma”nın ötesine geçerek çeşitlenmiştir (Yatağan, 2018: 70-74). “Güç”ün uygulanış yöntemine göre türlere ayrıldığı görülmektedir. Kullanılan araçlara göre “sert, yumuşak ve akıllı” güç şeklinde bir tasnif yapılabilmektedir (Nye, 2005: 5, 11, 14).

Bunlardan biri olan “yumuşak güç” bir ülkenin baskı yapmadan, para vermeden ve zor kullanmadan yarattığı cazibe ile diğer ülkeyi kendisine çekebilmesini ve istediğini yaptırabilmesini ifade etmektedir (Nye, 2005: 5, 11, 14). Yumuşak güç yarattığı imajla dış politikada alternatifler yaratmakta ve kamuoyu desteğini ardına alarak diğer ülkeyi yönlendirilebilmektedir (Karafil & Turan, 2017: 18). Bir ülkenin ekonomik performansı, tarihi, kültürü, siyasi liderin performansı, ülkenin sempati toplamış bir hikâyesinin olması da yumuşak güç açısından çok önemlidir (Köse, 2019b; Eren, 2021:5). Yumuşak güç kaynaklarının uygulanabilir kılınmasında “kamu diplomasisi”nin önemli bir yeri bulunmaktadır (Karafil & Turan, 2017: 22). Kamu diplomasisi; hükümetlerin iç ya da dış kamuoyunu istenilen doğrultuda yönlendirmek ve etkilemek amacıyla yürüttükleri planlı çabalarıdır (Purtaş, 2013: 4). Bu araçla ulusun “idealleri, kültürü, kurumları, hedefleri ve politikaları” yabancılara anlatılabilmektedir. Böylece yabancı aktörler üzerinde cazibe yaratılarak istenen politikaların uygulanması meşru hale getirilmektedir (Ersoy Öztürk, 2010: 1-3). Kamu diplomasisi “imaj ve itibar yönetimi ile” yumuşak güç üretebilmektedir. Böylece dış çevrenin (başka ülke ve toplumlar) gözünde çekici imaj oluşturabilmektedir (Ekşi, 2018b: 60-62).

Sert güç ise “tehdide, askeri müdahaleye (Nye, 2005: 5,11), ekonomik yaptırıma ve baskıcı diplomasi”ye dayanarak (Yatağan, 2018: 71; Wagner, 2014) yani tabiri caizse “sopayla” hedefe ulaşmanın aracıdır (Öney, 2021). Sert güç, başkalarını “ekonomik üstünlük ya da zorlayıcı yetenekler” ile tehdit ederek, istediğini elde etme kapasitesi olarak ifade edilmektedir (Pallaver, 2011: 81).

Akıllı güç ise hedeflere erişebilmek için hem sert hem de yumuşak gücün birleştirilerek kullanılması stratejisidir. Hem diplomasiyi hem de harp sanatını içermektedir. Akıllı güç, gücün ne zaman, nerede, nasıl kullanılacağına karar verilmesi yönüyle bir sanattır ve “akıl, yetenek ve tecrübe” gerektirmektedir (Yatağan, 2018: 74). Güçlü bir askeri yapıya sahip olmayı, ülkenin nüfuzunu artırarak atacağı adımlarda meşruluk sağlamak için ittifaklar ve ortaklıklar kurmayı, uluslararası ilişkilerde her bir durum için en uygun enstrümanı (diplomatik, ekonomik, askeri, politik, hukuki, kültürel değer ve araçlar) ya da bunların kombinasyonunu kullanmayı içermektedir (Çağlar, 2018: 5-6). Akıllı güç, diplomasi ve askeri stratejilerin yanı sıra bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) ustaca entegrasyonunun bir sonucudur (Boztaş, 2020: 666). Bu bağlamda gelişmiş ülkeler, akıllı bombalardan akıllı telefonlara ve akıllı bloglara kadar her şeye sahip olmalarıyla bu güçte ileri düzeydedir. Akıllı güç, araçlar arasında doğru seçim yapmayı gerektirdiği için daha pragmatik bir fikir halini almaktadır (Avar, 2020: 207).

Sert güç unsurları, otoriter rejimleri yıkmada (Afganistan, Irak gibi ülkelerde) başarılı olsa da bu bölgelerde düzen ve istikrarın sağlanması ile yeniden inşası, ancak yumuşak güç unsurlarıyla mümkün olmaktadır (Akdağ & Ekici, 2017: 57-60). Yumuşak güç sert gücün kullanımını desteklemekte ve gerektiğinde onun kullanımına imkân yaratmaktadır (Çağlar, 2018: 6). Yumuşak gücün ancak askeri ve ekonomik güç ile birlikte önemli bir etkiye sahip olacağı, genel kabul görmektedir (Akdağ & Ekici, 2017: 55). Yumuşak gücü sert güçten ayırmak mümkün değildir, çünkü her ikisi de birbirini güçlendirmektedir. Sert güç tehdit ederken, yumuşak güç baştan çıkarmaktadır. Sert güç caydırırken, yumuşak güç ikna etmektedir. Akıllı güç, sert gücün gerekli olduğu varsayımıyla harekete geçerek ulusal çıkarlar için sert güç ve yumuşak gücü etkili bir şekilde birleştirerek kullanmaktadır (Avar, 2020: 204-205).

Dolayısıyla hangi güç türünü işlevsel hale getirileceğini içinde bulunulan dış politika şartları belirlemektedir. AK Parti öncelikle yumuşak gücü kullanmayı tercih etmiştir. AK Parti içerisinde üst düzey görevler yürüten Davutoğlu, Türkiye’nin uluslararası alanda başarılı olabilmesinin, Osmanlı’nın yaptığı gibi “farklı kültür ve dinlere saygı duymakla” mümkün olabileceğini hesap ederek uluslararası camiada Türkiye’nin politikalarına meşruiyet kazandırmayı ve kamuoyunu yönlendirmeyi amaç edinmiştir (Ersoy Öztürk, 2010: 14). Davutoğlu’nun bu felsefesi, literatürde

“Yeni Osmanlıcılık” olarak kabul edilmiş olsa da Davutoğlu bunu “vizyoner ve çok boyutlu/kulvarlı dış politika” olarak ifade etmiştir. Davutoğlu “stratejik derinlik” yaklaşımı ile “Osmanlı’dan miras kalan geniş coğrafyada tarihi ve kültürel bağları canlandırarak” “bölgesel güç olma ve küresel aktör olma” amacına yönelmiştir (Ekşi, 2018b: 239-244; Davutoğlu, 2014).

Bu stratejik ve ideolojik hedeflerin gerçekleştirilmesi, dış politikada bir zihniyet değişimini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, “merkez ülke, model ülke, akıl ülke, bölgesel güç, çok boyutlu dış politika, donör ülke, komşularla sıfır sorun, ritmik diplomasi, arabuluculuk girişimleri ve medeniyetler ittifakı” gibi yumuşak güç söylemleri kendini göstermeye başlamıştır. Ayrıca “Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Genel Müdürlüğü, Diplomasi Akademisi Başkanlığı, Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü” gibi birçok önemli kurum faal hale getirildiği gibi “TİKA, Kızılay ve AFAD” aracılığıyla dış yardımlar gerçekleştirilerek yumuşak güç sürdürülmüştür (Ekşi, 2018b: 239-244; Alemdar, 2020; Koç, 2016: 107-109; Çiftçi & Ertugay, 2011: 9-10; Güder & Mercan, 2012: 59). Bu kuruluşlar ve söylemler aracılığıyla Türkiye ilk aşamada bölgesel dönüşüme öncülük etme isteğiyle 2010 yılına kadar yumuşak güç uygulamalarıyla ilerleme kaydetmeyi başarsa da 2011-2016 arası dönem yaşanan Arap Baharı yumuşak gücü tek başına yetersiz kılmıştır. Türkiye, Arap coğrafyasındaki bu dönüşümü kontrol ederek yönetmeyi arzu etse de Mısır ve Suriye’deki gelişmeler Türkiye’nin manevra alanını daraltmıştır (Yeşiltaş, 2022).

2016 sonrası dönem ise devletin dış politikadaki ideolojik bakışını da değişime zorlamıştır. Kösebalaban (2020), AK Parti iktidarının 2016’ya kadar olan dönemde izlediği dış politikanın, AK Parti’nin liberal kuruluş felsefesini yansıttığını ancak 2016’dan sonra tam tersi bir çizgiye oturarak milliyetçi ve güvenlikçi bir bakış açısını temele alarak dış politikasına yön verdiğini bildirmektedir. Çünkü AK Parti içinde bulunduğu şartlara göre ideolojik çizgisinden çıkarak dönüşebilmekte, hatta pragmatizme yönelebilmekte ve farklı ülkeler için farklı ve birbirine tezat dış politika uygulamalarını yeni dış politika yöntemleriyle ortaya koyabilmektedir (Turan, 2022a). Bu bağlamda AK Parti Orta Doğu’daki birçok meselede yumuşak gücün yetmediği koşullarda sert güç ve milliyetçilikle meseleyi çözmeyi denese de Filistin için bu formül denenmemiştir. Ancak 2023 Ekim’i itibarıyla Filistin’e yönelik İsrail saldırganlığı AK Parti’yi dış politikada yaptıklarının ötesine geçmeye mecbur hale getirmektedir.

II. DIŞ POLİTİKA PRATİKLERİNDE SERT GÜÇ VE MİLLİYETÇİLİĞİN KULLANILMASI: GEREKÇELER, KARŞILAŞILAN ENGELLER VE GETİRİLEN ÇÖZÜMLER

Geleneksel Türk dış politikası, Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını inşa etme ve koruma amacına yönelik olarak sert güç ve güvenlik odaklı, realist bir strateji benimseyerek 2000’li yıllara kadar Orta Doğu’ya yönelik bu politik yaklaşımını sürdürmüştür (Ekşi, 2018a: 72). AK Parti iktidara geldiğinde bunu aşmak istese de bu kez masasında başka bir tikanıklık olan “ABD’nin Irak’ı işgal projesi”ni bulmuştur. 2003’deki Irak işgali sürecinde TBMM’den ABD’ye destek vermeyi ret kararı çıkması Türkiye’nin Orta Doğu nezdinde profilini yükseltmiş (Altunışık, 2022) olsa da bu kez işgal sonrası süreçte özellikle Irak ile ilgili gelişmelerde Türkiye’yi fonksiyonsuzlaştırmıştır.

Erdoğan bu dış politika bunalımı aşmak kaygısıyla Orta Doğu’nun varisi olarak anılmaya fırsat sunan Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) Eşbaşkanlığı vazifesini üstlenmiş ve bu çerçevede Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır (Sancar, 2024). AK Parti, dış politika yaklaşımı olarak ilkin (2002-2007) AB’ye uyum taahhüdü ve çok taraflılık ile belirlenen liberal uluslararası ilişkileri sürdürmek istese de ikinci aşamada (2008-2014) aşırı kendine güvenen, pan-İslamcı ve yayılmacı bir dış politika ile öne çıkan medeniyet yayılmacılığını -diğer bir ifade ile Yeni Osmanlıcılığı- hayata geçirmeyi amaç edinmiştir (Balta, 2021: 1). AK Parti kendisini Müslüman ülkelere yakın görerek İslam ülkeleri ile politikalarını geliştirmek istemiş ve sert güç uygulamalarından uzak bir yaklaşım sergilemiştir. Böylece Türkiye, Müslüman Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini yumuşak güç zemininde iyileştiren ve model ülke olarak kabul edilmeyi hedefleyen bir dış politika izlemiştir (Ekşi, 2018a:

73). Bu süreçte Türkiye, uluslararası ilişkilerde çatışmaları çözmeye yönelik yapıcı rol üstlenmiş, kalkınma yardımı politikaları sürdürmüş, insani diplomasi söylemi ortaya koyarak cazibesini artırmak istemiştir (Altunışık, 2022). Bu esnada Türkiye'nin yatırım yapmaya başladığı, işçi gönderip işçi aldığı ve savunduğu ülkeler "Libya, Kuzey Irak Kürt Bölgesi, Suriye" şeklinde gerçekleşmiştir. Orta Doğu halklarıyla doğrudan ilişkiler kurmaya yönelik davranışları ülke içerisinde yönetilen milliyetçiliğe de katkı sağlamıştır (Sancar, 2024).

AK Parti bu şekilde Orta Doğu'da ilişkilerini geliştirmek istese de özellikle iki kutuplu dünyanın dağılması sonrası ortaya çıkan güç boşluğunu lehine çevirmek isteyen ABD'nin bölgede belirleyici olması AK Parti'nin yönelişinde belirleyici olmuştur. 1973 ve 1980 yıllarında Arap ülkelerinin uygulamış bulunduğu petrol ambargoları dikkate alınarak küresel enerji trafiğinin kalbi olarak bilinen bu bölgeyi kontrol altında tutmak ABD tarafından önemsendiği gibi ABD'nin bu kontrolü İsrail aracılığıyla sağladığı belirtilmektedir (Özer, 2023: 594). AK Partili Türkiye ise bölgede istikrarı temin etmeyi amaçladığı gibi BOP'un sağladığı fırsatları değerlendirerek Yeni Osmanlıcı bir yaklaşımla Orta Doğu halkları gözünde imaj oluşturmaya yönelmiştir (Bağcı & Sinkaya, 2006: 26-27). Bu bağlamda hem Filistin meselesine hem de Orta Doğu halklarına dönük önemli etkisi olan 2009'daki Davos Zirvesi'nde Türkiye'nin İsrail'e yönelik gerçekleştirdiği "one minute" çıkışı Orta Doğu halklarına ve ülke içine yönelik milliyetçi mesajlar içermiştir. "Dünyaya kafa tutan lider" imgesi iç siyaset pazarında sunularak milliyetçilik pompalanırken dışarda da muhafazakâr milliyetçiliğin (Yeni Osmanlıcılığın) hissettirilmesi hedeflenmiştir (Sancar, 2024).

Orta Doğu ile geliştirilen iyi ilişkilerin ardından Türkiye, 2010 sonunda başlayan Arap Baharı sürecinde yumuşak gücü işletmeye devam etmek istese de Orta Doğu'daki dönüşüm model ülke olmayı sağlayacak yumuşak gücün bu şartlarda uygulanmasının yetersiz ve etkisiz kalacağını göstermiştir (Ekşi, 2018a: 73). "17 Aralık 2010'da patlayan Arap Baharından sonra Nisan 2011 itibarıyla Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye gelen sığınmacıların sebep olduğu göç sorunu, Türkiye'nin ekonomik ilişkiler içinde olduğu Libya'da Kaddafi'nin öldürülmesi (20 Ekim 2011) sorunu, 28 Mayıs 2013 yılında patlayan Gezi Parkı Olayları, Mayıs 2012 henüz seçilmiş olan Muhammed Mursi'nin iktidardan indirilmesine yönelik gerçekleştirilen 3 Temmuz 2013'de yaşanan Mısır Darbesi" AK Parti iktidarını iç politikada zora soktuğu gibi dış politikada savaş pozisyonu almaya zorlamış ve Türkiye'de beka kaygısını ön plana çıkarmıştır. 2014 yılında yerel seçimler öncesinde, Fethullah Gülen Cemaati'nin AK Parti'ye yönelik saldırılarının başlaması bu sorunları artırmıştır. 2015 Haziran seçimlerinden önce tek taraflı olarak çözüm sürecinin sonlandırılmasının ardından birçok bölgede öz yönetim ilanında bulunan Kürt Ulusal Hareketi'nin -yani içerideki bölücülerin- temizlenmesi için "Hendek Savaşı/Operasyonu" başlatılmıştır. Bunun ardından 15 Temmuz 2016'da yaşanan FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü) darbe girişimi (Sancar, 2024) ise Türkiye için sert gücü kaçınılmaz kılmıştır. Dolayısıyla Türkiye 2015 yılına kadar yumuşak güç uygulamalarıyla yol almayı düstur edinse de Suriye'deki güvenlik açığı ile birlikte 2015 sonrasında yaşanan terör olayları ve FETÖ darbe girişimi bu konuda Türkiye'yi güç formülünde/tercihinde dönüşüme sürüklemiştir (Turan, 2022a: 421-422; Ekşi, 2018b: 239-244).

Dolayısıyla 2010 sonrası süreçte Türkiye giderek artan şekilde "rekabetçi otoriterlik" veya "popülist otoriterlik" gibi davranışlarla yumuşak güçle yarattığı çekiciliğini önemli ölçüde kaybetmeye mecbur bırakılmıştır. Bu çerçevede "Freedom House" gibi küresel demokrasi endekslerindeki konumu gerilemiştir. Özellikle 2016 darbe girişimi Türkiye'nin siyasi gelişim imajını olumsuz etkilemiştir. Ekonomideki gerileme (yükselen enflasyon ve Türk lirasının devalüasyonu gibi durumlar) 2018'den bu yana Türkiye'nin itibarını azaltmaya devam etmektedir (Altunışık, 2022).

Öte yandan 2015 sonrası gelişen şartlar AK Parti'yi milliyetçi yayılmacılık, Batı karşıtlığı ve Kürt meselesinin öncelikli hale geldiği mevcut genişlemeci ve çatışmacı dış politika anlayışını benimsemek durumunda bırakmıştır. Böylece AK Parti değişen uluslararası ve bölgesel dinamiklere oportünist bir şekilde adapte olmaya çalışmış, son derece esnek ve sürekli tutum değiştiren bir dış politika uygulamıştır (Balta, 2021: 1). Özellikle 15 Temmuz darbe girişimi ile birlikte mevcut tablo, dâhili ve harici durumun karışıklığına ve belirsizliğine ayak uydurmak için iç ve dış politikada keskin dönüşleri ve tezat uygulamaları AK Parti için gerekli kılmıştır (Aras, 2017: 3).

Bu süreçte bu sertleşme askeri anlamda da desteklenmiştir. Türkiye askeri anlamda attığı yerlilik ve millilik adımları ile dışarıda sert güç uygulama potansiyelini artırmıştır. “Milli tanklar, saldırı helikopterleri, insansız hava araçları, uydu, savaş jetleri, savaş gemileri ve silahlar” şeklinde birçok askeri aracın sağladığı avantajlar dış politikada Türkiye’nin elini güçlendirmiştir (Hogg & Sezer, 2015). Türkiye, “Çin ve Rusya gibi” kaynaklar ile savunma bağlantıları kurma çabası göstermenin yanı sıra (Kıbaroğlu & Sazak, 2016) ikili (Azerbaycan) ve çok taraflı (Afganistan, Kosova, Bosna, Lübnan, Gürcistan) anlaşmalarla Soğuk Savaş sonrası üçüncü ülkelerdeki askeri varlığını güçlendirmiştir. Bu konuda Aras (2017:12), Türkiye’nin daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde Katar ve Somali’de askeri üsler kurduğunu ve Polonya, Baltık Cumhuriyetleri, Ukrayna ile Karadeniz’e kıyısı olan diğer tampon ülkelerle, “artan Rus askeri varlığını dengelemek amacıyla” yakın savunma ilişkileri kurma çabası içinde olduğunu değerlendirmektedir.

Öney (2021), Türkiye’nin dış politikasında askeri gücün özellikle ön plana çıktığı, askeri ve istihbarat unsurlarının dış politikada bu denli etkin ve belirleyici bir rol üstlendiği başka bir dönemin yaşanmadığını ifade ederek, bu dönüşümü gözler önüne sermektedir. Türkiye, diplomasi, askeri güç ve askeri istihbarat ekseninde yürüttüğü stratejisini yalnızca sahada değil, aynı zamanda siyasi yönetimler nezdinde de sürdürmektedir. Bu bağlamda, Türkiye, sert gücünü yalnızca fiili müdahalelerle değil, söylemleri ve diplomatik temasları aracılığıyla da ortaya koymaktadır. Türkiye’nin insansız hava aracı (İHA) teknolojisindeki ilerlemesi, onu bölgesel güç olma yarışında öne çıkarırken; askeri alanda alternatif oluşturması, İsrail ve ABD’nin bölgedeki konumunu zayıflatmaktadır (Öney, 2021).

Bu dönemde Türkiye, sert güç araçlarının kullanımını genişletirken, yumuşak güç girişimlerini de sürdürmüştür. Nitekim pandemi sürecinde birçok ülke kendi temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanırken, Türkiye tıbbi yardım diplomasisini sürdürmüştür; aralarında ABD ve Kuzey Irak’ın da bulunduğu birçok ülkeye yardım göndererek barış yanlısı bir tutum sergilemiş ve bu yolla yumuşak gücünü sergilemeye devam etmiştir (Çelik, 2020). Ukrayna krizindeki arabulucu politikası Türkiye’nin yumuşak güç düzeyini artırsa da ülkenin güneyindeki olumsuz gelişmeler Türkiye’yi sert güce sürüklemeye ve yumuşak güçle elde ettiği cazibesini azaltmaya devam etmiştir (Altunışık, 2022).

Öte yandan ülke içindeki siyasi krizler ve kimlik krizleri dış politika oluşturma ve uygulama süreçlerini belirsizleştirirken güvenlik krizlerinin beka sorunu şeklinde değerlendirilmesi yurt içinde sürekli bir olağanüstü halin var olduğu psikolojisi yaratmaktadır (Aras, 2017: 15). Sancar (2024)’ın belirttiğine göre bu süreçte sert gücü meşru kılmak için ülke içinde bazı meşrulaştırma adımları atılmaktadır. Suriye’ye yapılan harekâtlarda başkomutan Erdoğan’ın üniformalı görüntülerinin yayılması milliyetçiliği köpürtmektedir. Ortada bir savaş yokken bu görüntülerle Türkiye’nin güçlü düşmanlarla savaşan, yerli ve milliliği korumak için harekât halinde olan bir ülke olduğu imgesi yayılmaya çalışılmaktadır. Öte yandan “Kut’ül Amare” zaferini tarihin tozlu raflarından indiren; Enver Paşa’nın binlerce askerin donarak ölmesine yol açtığı Rusya seferini kutlama listesine alan ve nihayet Ayasofya’yı, elinde kılıç tutan Diyanet İşleri Başkanı’nın nezaret ettiği, büyük çoğunluğunu tarikat kitlesinin oluşturduğu kalabalıkla keşfetme ritüeli düzenleyen” iktidar bugün milliyetçiliği dinle soslamaktadır (Sancar, 2024). Böylece ecdat ile bağ kurulmakta ve hem içeriye hem de dışarıya mesajlar verilmektedir. Fethin sembolü olan Ayasofya’yı camiye (24 Temmuz 2020) dönüştürmek konusu bu çerçevede değerlendirilmektedir (Turan, 2023: 32).

Dolayısıyla AK Parti yumuşak güç uygulamaktan vazgeçmemekle birlikte 2015 sonrası koşulların bir gereği olan sert güç politikalarını hayata geçirirken beka kaygısına atıf yaparak iç politikada milliyetçiliği kullanmaktadır. Dış politikayı şekillendirme sürecinde özellikle tarihi maziye atıf yaparak milliyetçi desteği artırmak istemektedir. AK Parti’nin yumuşak gücü uygulamaya devam etmekle birlikte birbirinden farklı milliyetçi yaklaşımlarla sert gücünü işleterek dış politika tikanıklıklarını aşmayı başardığı birçok dış politika uygulama örneği bulunmaktadır. Bu uygulama örnekleri AK Parti’nin Filistin meselesinde neden sert güç kullanmak mecburiyetinde olduğunu da açıklar niteliktedir.

AK Parti'nin dış politika tıkanıklıklarını aşmak için sert güç uyguladığı örneklerden birisi Irak'tır. AK Parti, Irak'taki karışıklıklar konusunda çoğu kez yumuşak ve sert gücünü uygulamış olsa da Irak'ta Kürt Bölgesel Yönetimi'nin kurulmasını engelleyememiştir. Ancak AK Parti Kuzey Irak konusunda yumuşak güçle bazı avantajlar yakalamış ve bu süreçte sert güç uygulama ihtiyacını en alt seviyede tutmaya çalışmıştır. AK Parti ülke içindeki etnik milliyetçilere (Türkçüler, ülkücüler vs.) rağmen Kuzey Irak'la ilişkilerini geliştirmekten imtina etmemiştir. Bu konuda Osmanlı geçmişine, tarihi kültürel bağlara atıf yapan bir kardeşlik söylemi ortaya koymayı tercih etmiş ve böylece ülke içerisindeki Kürt vatandaşları memnun etmeyi “ülkenin menfaati için” pragmatist anlamda olumlu kabul etmiştir. Irak merkezi hükümetine rağmen Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile ilişkilerini geliştirerek, Kuzey Irak petrolünü Türkiye üzerinden satarak, Kuzey Irak'ın imarına katkı sağlama konusunda Türk şirketlerle çalışmalar sürdürerek ve ticari ilişkiler geliştirerek bölgesel yönetim Türkiye'ye bağımlı hale getirilmiştir (Duss, 2011; 3; Kayhan Pusane, 2017: 49). Kuzey Irak'ın 2017 yılında gerçekleştirdiği referandum girişiminde Türkiye'nin bölgesel yönetimi kesin bir dille uyararak evvela petrol vanalarını kapatmakla tehdit etmesi bu bağımlılığın göstergesidir (Kuzey Irak referandum sonuçları, 2017). Bu tehdit dili ile AK Parti Kuzey Irak'ta sert gücünü dışa vurmuştur. AK Parti'nin bu politik tutumu, ulusal çıkarlara dayanan teritoryal milliyetçiliğin Osmanlı kökenlerine bağlı olan Yeni Osmanlıcılıktan daha öncelikli olduğunu göstermiştir.

Türkiye dış politikada yumuşak güçle çözemediği bir başka meseleyi Yunanistan'la yaşamış ve bu meseleyi de sert güçle aşmıştır. Yunanistan zaman zaman Türkiye ile anlaşmaz bir tutum içerisine girmektedir. Son zamanlarda Yunanistan ile çatışmaların alevlenmesi yumuşak güçle aşılamadığı için Türkiye 2000'li yıllardakinden farklı bir duruşa yönelerek sert güç kullanmak durumunda kalmıştır (Altunışık, 2022). Yunanistan ve Türkiye, karşılıklı olarak yumuşak güç unsurlarını kullanmaktan giderek uzaklaşmakta; bunun yerine, milliyetçi söylemlere dayalı politikalar izleyerek uzlaşma zeminini kaybetmektedirler. Hatta iki ülke, birbirlerine karşı avantaj elde etme çabası içine girmektedir. Nitekim, Rusya'nın Türkiye ile turizm hattını bloke eden kararlar almasının ardından, Yunanistan Turizm Bakanı Harry Theocharis Moskova'ya giderek Rus turistleri Yunanistan'a çekmeyi başarmıştır (Öney, 2021).

Öte yandan Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias ve Mevlüt Çavuşoğlu arasında yaşanan söz düellosunda, Dendias'in egemenlik hakları ihlallerinden bahsederken “Mevlüt, orası Yunan toprağı Mevlüt” tarzı üslupla konuşması Türkiye tarafından kabul edilebilir sözler olmamasına rağmen Ankara tarafı konuyu fazla büyütmemiş olsa da tam Dendias'in Ankara ziyareti esnasında Girit Adası açıklarında Yunanistan'ın “bilimsel araştırma yapma” gerekçesiyle, NAVTEX ilan etmesi (yani bu suları abluka altına alması) üzerine Türkiye de, aynı koordinatlarda karşı NAVTEX ilan etmiş ve böylece karşılıklı olarak “benim kıta sahanlığım” ve “senin kıta sahanlığın değil” şeklinde bir egemenlik çekişmesi yaşanmıştır. Fransız Oşinografi Filosu'na ait araştırma gemisi L'Atalante ve ona eşlik eden Yunan donanmasının 'Elli' sınıfı fırkateynlerinden birinin, 17 Nisan'da Türk Deniz Kuvvetleri'nin iki fırkateyni ile burun buruna gelmesi sonrasında Fransız ve Yunan gemilerinin bölgeden çekilmesi sert güce olan ihtiyacı ve bazen sert güç kullanmanın avantajlarını göstermektedir (Öney, 2021). Dolayısıyla Yunanistan'a yaklaşım etnik bir milliyetçilikle beslenmiştir. Bu yaklaşımda Rumların Kıbrıs Türklerine yaptıkları da belirleyici olmaktadır. Her ne olursa olsun Türkiye'nin Akdeniz'deki hakları konusunda yaşanan dış politika tıkanıklığı bu örnekte de sert güçle aşılmıştır.

AK Parti için diğer bir tıkanıklık Libya meselesi olmuş ve bu meselede de bir kez daha sert güce başvurulmuştur. AK Parti Libya ile ilişkilerinde yumuşak güç tutumunu sürdürerek ekonomik ilişkilerini iyi düzeylere çıkarmış olsa da (Sancar, 2024) Arap Baharıyla gelen kışa bağlı olarak Kaddafi'nin Ağustos 2011'de NATO destekli güçler tarafından (Türkiye'nin de üyesi olması nedeniyle NATO kuvvetlerinin merkez komutanlığı İzmir'di) devrilmesinin ardından Libya, “İhvincılar (Müslüman Kardeşler), IŞİD/DEAŞ/DAEŞ, radikal İslamcı diğer gruplar, çeşitli aşiretler ve Hafter gibi eski ordu mensupları” şeklindeki birçok farklı grubun yer aldığı güçler arasındaki çatışmalara sahne olmuştur. Libya, bu süreçte uzunca süre savaşın yol açtığı yıkım, ölüm, göç, açlık girdabının içinde kendi kaderine terk edilmiştir (Karataş, 2020). Duran (2021) Türkiye'nin bölgede büyüyen nüfuzundan birtakım yapılar ve ülkeler rahatsız olsa da Türkiye'nin asıl amacının

etrafındaki bölgelerdeki güç boşluklarına cevap üretmek olduğunu belirtmektedir. Çünkü aksi halde bu boşluklar “insani dram, mülteci akını, terör ve vekâlet savaşları sarmalı” şeklinde dolmakta ve bu durum Türkiye’yi tehdit etmektedir. Bu çerçevede AK Parti 2016 sonrası süreçte Libya ve Doğu Akdeniz’de sert güç kullanmaya mecbur kalmıştır (Duran, 2021). Libya’daki meşru hükümetin Türkiye’ye yaklaşımı ile birlikte Akdeniz’deki enerji çıkarları Libya konusunda Türkiye’yi etkin hale getirmiş ve Hafter’in işlevsiz kılınması sürecinde Türkiye askeri gücünü (sert güç) kullanarak Libya hükümetine destek vermiş ve enerji konusunda Akdeniz’de Libya’nın ve Türkiye’nin imkânlarını/avantajlarını artırmıştır (Libya’da kim kiminle, 2020; Erdoğan’dan Libya açıklaması, 2020; Kaddafi’dan Serrac’a, 2020). Burada Libya’nın eski Osmanlı toprağı olması ve bu bağlamda bağların güçlü olması Yeni Osmanlıcı muhafazakâr bir milliyetçiliğin yansıması iken Akdeniz’deki karşılıklı ekonomik çıkarlar teritoryal milliyetçiliğin dış vurulması olarak okunmaktadır.

Türkiye’nin sert güç uygulamaya mecbur bırakıldığı diğer bir alan Suriye olmuştur. Türkiye, Suriye ile ilişkilerini Cumhuriyet’in kuruluşundan 2000’lerin başına kadar güvenlik yani sert güç temeline dayandırarak sürdürmüştür. Ancak, AK Parti hükümetinin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye’nin Suriye politikası, dış politikadaki vizyon değişikliği çerçevesinde ele alınmış ve yumuşak güce doğru bir dönüşüm geçirmiştir (Ekşi, 2018a: 71). Türkiye Suriye ile ilişkilerinde BOP’un da yarattığı fırsatlarla iyileşme ve gelişme sağlamış ve hatta geçmişe dönük bazı sorunlar (su sorunu, Hatay sorunu) artık konuşulmaz hale gelmiştir (Yeşilyurt & Akdevelioğlu, 2013: 395-398). Ancak 2010 yılı sonunda patlayan “Arap Baharı” sürecinde Türkiye, Suriye politikasında çok zor bir durumun içinde kalmıştır (Ekşi, 2018a: 72). Türkiye Suriye’ye demokrasinin gelmesi konusunda BOP kurallarına sadık kalan bir yaklaşım benimsese de ABD bu süreçte BOP kaidelerini çiğneyip Esad’ı destekleyerek Türkiye’yi zor durumda bırakmıştır (Efegil, 2016: 49-50). Türkiye özellikle 2012 yılından itibaren Suriye konusunda sert güce yönelmek durumunda kalmıştır (Ekşi, 2018a: 72). Bölgede oluşan güç boşluğunun Türkiye’de güvenlik kaygısı/açığı yaratması bunu zorunlu kılmıştır (Duran, 2021). Suriye’de yaşanan krizin büyüyen bir iç savaş halini alması ve Türkiye için güvenlik anlamında risk oluşturması üzerine Türkiye “çok boyutlu Türk dış politikası yaklaşımını” bir kenara bırakarak yürüttüğü askeri harekâtlar ile Suriye sorununu çözmek zorunda kalmıştır. Böylece Suriye ile ilişkilerde geleneksel dış politika yeniden aktif hale getirilmiş (Ekşi, 2018a: 71,73) ve Türkiye’nin teritoryal çıkarları korunmak istenmiştir.

Türkiye’yi sert güce zorlayan diğer bir alan ise terörle mücadele (PKK ve IŞİD gibi yapılanmalar) için gerekli olan sınır dışı harekâtlar olmuştur (Aras, 2017: 11). ABD’nin, Türkiye’nin güneyindeki sınırlarında PYD (Demokratik Birlik Partisi) terör koridoru oluşturmaya dönük politikasını ileri aşamaya taşıyarak bu örgütü devlet haline getirmeye yönelik bir ordu kurdurması girişimi karşısında Türkiye, Zeytin Dalı Harekâtı’nı gerçekleştirmiştir (ABD, sınırlarımızda 30 bin kişilik ordu kuracak, 2018). Türkiye hükümeti, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile iş birliği yaparak 20 Ocak’ta Afrin’de bu harekâtı başlatmıştır (Ekşi, 2018a: 90). ÖSO, Türkiye’nin Suriye’deki vazifeli vekâlet aktörleri olarak hareket etmiş ve Türkiye’nin bölgedeki varlığına meşruiyet kazandırmıştır. AK Parti, başlangıçta Esad’a karşı ABD ile iş birliği yaparken, daha sonra ABD’nin desteklediği PYD terör örgütü ile mücadele etmeye başlamış ve böylece ABD ile vekâleten çatışma sürecine girmiştir. Türkiye, bu harekât aracılığıyla ABD’ye ve PYD’ye, sınırlarında bir terör devletinin oluşmasına müsaade etmeyeceğini açıkça göstermiştir. Ayrıca, Türkiye, PYD’nin “Fırat’ın batısını kontrol ederek Akdeniz’e ulaşmasını” engellemiştir. Bu tutum, bölgede dengeleri değiştirmiş ve Suriye’deki aktörlerin politikalarını yeniden şekillendirmelerini zorunlu hale getirmiştir (Erkmen, 2018). Daha öncesinde Esad’a karşı saldırgan tutum izleyen PYD’nin, Türkiye’nin sert güç uygulamasının ardından Esad’dan yardım talep etmek zorunda kalması, Türkiye’nin hamlesinin bölgedeki dengeleri değiştirdiğini göstermektedir (Ekşi, 2018a: 90). Bununla birlikte, ABD, “müttefiki konumundaki PYD’nin zayıflatılmasını durdurmak amacıyla” Türkiye’ye taviz vermeye dönük yatıştırıcı politikalar izlemek durumunda kalmıştır. Bu kapsamda, ABD Dışişleri Bakanı, Türkiye ile ilişkilerin normal seyre dönmesi için bir üçlü mekanizma kurulmasını ve Türkiye’nin güvenliği için “güvenli bölge oluşturulması” önerisini sunma gerekliliği duymuştur (Çelik, 2018; Ekşi, 2018a: 91). Dolayısıyla, Türkiye’nin Fırat’ın batı tarafına askeri anlamda konuşlanması, PYD’nin Akdeniz’e erişmesini engellemiş ve böylece Türkiye, Suriye’deki jeopolitik mücadelenin oyun bozucu aktörü haline gelmiştir (Ekşi, 2018a: 91; Erdoğan: Sırada İdlib ve Münbiç var, 2018). Türkiye’nin Afrin

operasyonu sürecindeki kararlı duruşu, ABD'yi Münbiç'te Türkiye ile ortak çalışma yönünde bir uzlaşa politikasına yöneltmiştir. Türkiye'nin her şeyi göze alarak ABD'nin beklemediği bir şekilde harekâtı gerçekleştirmesi, ABD'nin politik yönelişini şekillendirmiştir. Dolayısıyla, Türkiye, 2016 yılına kadar geçen sürede Suriye meselesinde defansif şekilde politika izleyen bir ülke konumundayken, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları ile Suriye'deki jeopolitik mücadelenin kilit aktörü haline gelmiştir (Ekşi, 2018a: 91). Bu anlamda Suriye ile yumuşak güç girişimlerinde Yeni Osmanlıcı muhafazakâr milliyetçi bir çerçevede hareket eden Türkiye, PYD'nin yarattığı krizle teritoryal milliyetçi bir koruma güdüsüne bürünerek Türkiye'nin güvenliğini temin etmiştir. Sonuç olarak Türkiye Suriye'deki tikanıklığı sert güç kullanarak açmış ve terör örgütlerinin ilerlemesini durdurup ABD'nin pozisyonunu belirleyerek milliyetçiliğini işletmiştir.

Dış politika tikanıklığını aşmaya ve bu anlamda sert güç kullanmaya mecbur kalınan diğer bir mesele Karabağ meselesi olmuştur. AK Parti Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerinde her zaman diyalogdan yana olmuş ve bu çerçevede hem Ermenistan ile ticari ilişkilerin geliştirilmesini hem de Azerbaycan'ın hakkı olan Karabağ bölgesi ile ilgili sorunun çözülmesini istemiştir. Bu süreçte Ermenistan'ın soykırım tutumuna rağmen yumuşak güç ilişkileri sürdürülmüştür (Aydın, 2009). Azerbaycan ile Ermenistan arasında zaman zaman sıkıntı yaşandığında etnik milliyetçi yaklaşımla Azerbaycan'a destek sunulmuşsa da Ermenistan'la da diyalog kapısı daima açık tutulmuştur. Ancak Azerbaycan'a yönelik Ermeni saldırıları artınca AK Partili Türkiye diyalogla ve yumuşak güçle bu sorunun çözülemeyeceğini anlayarak Azerbaycan'a askeri destek sunarak yani Azerbaycan'ın sert güç uygulamasına destek vererek Karabağ sorunun çözülmesine katkı sağlamıştır (Türkiye'den Azerbaycan'a tam destek, 2020; Rehimov, 2022; İnaç & Sadıgov, 2023: 226). Dolayısıyla Türkiye yumuşak güçle barıştan yana olduğunu göstermekle birlikte sert güçle elde ettiği başarı ile bir tikanıklığı daha aşmayı başarmıştır. Bu davranış Türkiye-Azerbaycan arasında etnik milliyetçi temelde bağları daha da kuvvetlendirmiştir.

III. FİLİSTİN MESELESİ VE PUSULANIN SAPMASI: BAĞLAYICILAR VE BAZI ÇÖZÜMLEMELER

Filistin ile Türkiye halkının arasındaki ilişkiler, Selçuklular dönemine kadar dayanmaktadır (Kuşçu, 2017: 1). Filistin, I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı'ya tabi kalarak yönetilmiştir. Filistin'in, Abdülhamit rejimine bağlı olmayı seçmesi ile Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkması gecikmiştir (Shawamreh, 2021: 15-16). Osmanlı'nın dağılmasıyla -402 yıl boyunca himaye edilen Filistin-, I. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz manda yönetimine geçmiş (Özer, 2023: 582,586) ve bundan sonraki süreçte Filistin bölgesindeki Yahudi nüfusu giderek artmıştır (Battır, 2017: 105). Filistinlilerin bu süreçte direnişi sürse de (Amir, 2017: 25-30) çatışmaların artması ile zorda kalan İngiltere, bölgenin geleceği hakkındaki kararı Birleşmiş Milletlere (BM) bırakmıştır. BM, Çoğunluk Planı'nı 1947'de onaylayarak 1948'de Filistin toprakları üzerinde İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir (Babacan, 2023). Bu bağlamda Türkiye'deki Filistin duyarlılığı kamuoyu düzeyinde 1950'li yıllara kadar geriye götürülebilir (Matiç, 2017: 11). Bu süreçte Araplar direnme gösterirken Türkiye, içinde bulunulan koşullara göre politik gel gitler yaşasa da Filistin sorununa eğilmiş ancak İsrail'in bölgeyi istilasını engelleyememiştir (Özer, 2023: 590-591). 1970'li yıllardan günümüze, Filistin meselesi Türkiye'de kamuoyunun ilgisine mazhar olurken özellikle İslâmcı çevreler bu konuda daha duyarlı olmuşlardır (Matiç, 2017: 12-13). 1990'lı yıllarda muhafazakâr idareciler tarafından yönetilen bazı belediyelerin Filistin'de yaşanan hukuksuzluklara karşı halkı direnişi çağırması şeklindeki organizasyonlar ve yardım kampanyaları dikkat çekmektedir. Türkiye, 2000'li yılların başına kadar Filistin meselesinde devletten ziyade sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve muhafazakâr görüşe sahip bazı siyasi grupların belli bir aktivizmi içerisinde faaliyet yürütmüştür. 2002 sonrası dönemde ise hem resmi hem de sivil aktörler "barış diplomasisi, insani yardımlar ve kalkınma yardımları" gibi insani diplomasi araçları kullanarak İsrail'in saldırganlığını uluslararası camiada duyurmaya çalışmışlardır (Battır, 2017: 103,106). 2023 yılındaki son saldırı ise İsrail'in saldırganlığının hiç bitmeyeceğini kanıtlar nitelikte olmuştur. İsrail devletinin Gazze'de sivil katliam/soykırım yaparak işlediği savaş suçu karşısında, Türkiye tüm halkıyla Filistinlilerin yanında duran bir siyasi pozisyon benimsemişse de (Yılmaz, 2023) yeterli olamamış ve İsrail saldırganlığı Lübnan'a, Suriye'ye ve İran'a da taşarak AK Parti'yi

bu meseleyi kalıcı olarak çözmeye zorlamaktadır. Ancak bugün gelinen noktada Türkiye'ye olumsuz yansımalarıyla dikkat çeken Filistin meselesi konusunda bir çözüm ortaya konulamamıştır.

Geriye doğru dönülüp bakıldığında İsrail ile sürdürülen iyi ilişkilere ve ortaya konulan yumuşak güce rağmen Filistin meselesinin çözülemediği dikkat çekmektedir. AK Parti'nin Orta Doğu'da nizamı sağlayarak Türkiye'yi güçlendirme hedefi ise Filistin meselesinde takılı kalmaktadır. Bu dış politika tıkanıklığının Türkiye'ye ciddi yansımaları olmaktadır. Yılmaz (2023) AK Parti'nin Filistin meselesindeki tavrının, bilhassa Erdoğan'ın Davos'ta İsrail Başbakanı Peres'e "one minute" çıkışının dünyaya mal olduğunu, bu tavır sonucunda FETÖ'nün ve bazı Batı ülkelerinin tahrik edildiğini, bu hadise sonrası yaşanan Gezi kalkışmasının, 17-25 Aralık yargı darbesinin, 6-7 Ekim Kobani kalkışmasının, PKK'nın müzakere sürecini sona erdirerek devrimci halk savaşı ilan etmesinin ve nihayet FETÖ'nün 15 Temmuz darbe teşebbüsü girişimi gibi maliyetlerinin olduğunu ifade etmektedir. Türkiye, İsrail saldırganlığının kontrol altına alınmasını, ateşkesi ve iki devletli çözümü istese de ne İsrail ne de Batı, bu özenin hak ettiği karşılığı vermemektedir. Batı'nın bu olumsuz tavrına rağmen Türkiye, diplomasinin bütün imkânlarıyla çözüm için gayret sarf etmeye devam etmiş olsa da (Yılmaz, 2023) Battır (2017: 106) bu konuda İsrail'in abartılı güvenlik kaygılarının arkasına sığınarak sergilediği saldırgan ve uzlaşmaz tutumun, barış ve çözüm konularında diplomatik yollarla kısa vadede olumlu bir sonuca ulaşılmasını oldukça imkânsız hale getirdiğini ifade etmektedir. Güder ve Mercan (2012: 66-67) ise yumuşak gücün beklenen tesiri gösterebilmesi için, "sert güç" unsurları ile desteklenmesi gerektiğini ifade etmeleri ise meselenin sadece yumuşak güçle çözülemeyeceğini göstermektedir.

Amir (2017: 23) Filistin'de yaşananları "Filistin sorunu" olarak değerlendiren ve "dava" olarak değerlendiren iki farklı kesimin olduğunu belirterek 21. yüzyıl ile beraber Türk siyaseti ve toplumunun tekrar bölgede aktif bir duruş izlemeye başladığını ifade etmektedir (Amir, 2017: 24). Filistin meselesinde, TBMM'de grubu bulunan partilerin İsrail'in saldırganlığı karşısında ortak metinde birleştikleri ve dolayısıyla Filistin meselesinin Türkiye'nin güçlü ortak paydalarından birini teşkil ettiği görülmektedir (Yılmaz, 2023). Ancak bu birlikte duruş da Filistin meselesine bir çözüm getirmemektedir.

AK Parti Filistin meselesini çözme konusunda kararlı olarak birçok gücü/ülkeyi her defasında karşısına almak durumunda olmasıyla dış politikada sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar ve tıkanıklığın aşılması için kesin bir formülün bulunması gerekmektedir. Türkiye'nin dış politikasında Filistin meselesi ile ilgili karar mekanizmasına etki eden çok sayıda unsur bulunmaktadır. Öncelikli olarak AB süreci ve NATO'nun üyesi olunması ile birlikte bu yapıların aldığı kararlara Türkiye'nin uyması mecburiyeti bu süreci etkilemektedir. Öte yandan Türkiye'deki İslamcı arka plana sahip olan siyasilerin bu bölgede daha etkin olmayı istemeleri de bu süreçte belirleyicidir (Shawamreh, 2020: 26). Filistin'deki işgal, ABD gibi büyük güçlerin Siyonizm ile iş birliği yaparak İslam'ı vurma gayretleri, Türk halkının Osmanlı'dan kalma "Filistin'i ve Kudüs'ü savunma refleksi" bu süreçte Türkiye'yi etkilemektedir. Ayrıca Türkiye'nin "coğrafi konumu, komşuları, ortak tarihi, güçlü ekonomisi, bölgede oluşan büyük siyasi boşluğu doldurma çabaları" gibi nedenler Türkiye'yi etkilemektedir. Türkiye'nin Hamas ve Gazze'ye yönelik açık desteği İsrail'in tepkisini çekerken, "Hamas'la yakınlaşması" Arap ülkeleri, özellikle de Mısır tarafından, Müslüman Kardeşler'e moral kaynağı olabileceği gerekçesiyle endişeyle karşılanmaktadır. Türkiye'nin ABD'ye rağmen İran'la kurduğu iyi ilişkiler bazı Arap ülkelerini (Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan) tedirgin etmektedir. Arap dünyasının bu çıkarıcı tutumu, Erdoğan'ın Filistin konusunda Arap dünyasına yaptığı çağrılarını boşa çıkarmaktadır. Türkiye bu gerekçelerle bölgede yumuşak güç kullanmayı sürdürmeye (Shawamreh, 2020: 28-29) mecbur hale gelse de bu güç kullanımı meseleyi çözmeye yetmemektedir.

Sert güç, bir ülkeyi/örgütü olağan kabul ettiği davranışından farklı bir şekilde hareket etmeye zorlaması nedeniyle yapılan faaliyet istemsizcedir (Wagner, 2014). Diğer yandan, sert gücün uygulanmasının kazanan taraf üzerinde bile ağır sonuçlar doğurduğu ve bu nedenle çözüm için öncelikle yumuşak gücün tercih edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak, yumuşak gücün kullanılmasının sert gücün gerekliliğini yitirdiği anlamına gelmediği de belirtilmektedir. Bu iki gücün birlikte, uygun şekilde ve dengeli bir biçimde kullanılması, akıllı gücü dış ilişkilerde önemli hale getirmektedir. Orduların kendi sınırları içinde kalarak, uzak topraklarda bile sert güç

kullanmadan ülke diplomasisine katkıda bulunabildikleri gözlemlenmekte ve bilinmektedir. NATO gibi çok uluslu askeri yapılanmalar, dolaylı yoldan ülkelerin yumuşak gücüne katkıda bulunabilmektedir. Bu tür organizasyonlar, uluslararası eğitim ve tatbikatlardan törensel etkinliklere, insani yardım faaliyetlerinden sivil-asker iş birliğine kadar çeşitli alanlarda yumuşak güç unsuru olarak etkili bir şekilde kullanılabilmektedir (Yatağan, 2018: 69). “Sert gücü, askeri kapasitesi ve ekonomik gücü” olan ülkelerin aynı zamanda yumuşak gücünün de etkili olduğu ortaya konulmaktadır. Ancak, sert güç unsurlarının (özellikle askeri gücün) yoğun ve daha görünür bir şekilde kullanılması, yumuşak güç algısı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurma riski taşımaktadır. Ayrıca, zayıf ve istikrarsız bir ülke imajı oluşturulması durumunda yumuşak güç de en olumsuz biçimde etkilenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin gelecekte güvenlik tehditlerini bertaraf edebilmek için askeri alandaki yatırım ve çalışmalarını sürdürmesi gerekliliği ortaya çıktığı gibi (Köse, 2019b) bu sert güç araçlarını öne süreceği durumları iyi hesap ederek yumuşak güç gayretlerini israf etmemenin formüllerini bulması gerekmektedir.

Diğer yandan sert ve yumuşak güç faaliyetlerinin etkinliği, güç kaynaklarının erişilebilirliğine bağlıdır. ABD veya Rusya gibi ülkeler büyük silahlı kuvvetleri ve ekonomik güçleri ile diğer ülkelere baskı oluşturabilmektedir. Küçük devletler geleneksel sert güç araçlarına daha zor erişebilmektedir (Wagner, 2014). Türkiye'nin İHA ve Silahlı İnsansız Hava Araçlarını (SİHA) ön plana çıkarması söz konusu olsa da F-16 savaş uçağı filosunu modernize etmek için ABD ile anlaşma gayretlerini sürdürüyor olması (Çopur, 2024) ve dışarıdan savaş uçağı (Eurofighter Typhoon) almaya gayret gösteriyor olması (Kurunc, 2023) bu konuda bazı eksikleri olduğunu da kanıtlamaktadır. Bu süreçte ABD, Filistin'de 7 Ekim 2023 itibariyle başlayan İsrail saldırılarının bir yılı geçen bir süredir devam etmesine ve saldırıların Lübnan'a yayılmasına katkı (sert güç) sağlarken (Doğaner, 2024) Türkiye'nin diğer ülkelerde uyguladığı (Suriye, Libya, Azerbaycan, Irak) sert gücü Filistin'de uygulamaya başlayamamış olması sert güç araçlarındaki eksiğini tamamlayamadığını düşündürür niteliktedir. Bu bağlamda Türkiye elindeki yumuşak güç imkânlarıyla (insani yardım yapma, uluslararası kamuoyu oluşturma gibi) Filistin meselesine duyarlı olduğunu göstermeye yoğunlaşmakta ve bu süreçte muhafazakâr milliyetçi bir dil kullanarak iç politika süreçlerini rahatlatmaya çalışmaktadır.

Sert gücün amacına ulaşabilmesi üç aşamadaki konumuna bağlı bulunmaktadır. İlk aşamada, yeterli düzeyde sert güç kaynağına sahip olunması gerekmektedir. Bu durum, karşı tarafın kararlarını ve stratejilerini etkileme kapasitesini artırmaktadır. İkinci aşama ise, bu kaynakların istenilen hedeflere ulaşamadığı takdirde kullanılabileceğinin gösterilmesidir (Yatağan, 2018: 72). Dolayısıyla “tehdit” sert gücün mevcut olduğunun en önemli işaretidir. Ülkenin sert gücü, yaptığı tehdidi yerine getirme kapasitesine bağlıdır. Ekonomik üstünlük ya da askeri üstünlükle bu gösterilebilmelidir (Pallaver, 2011: 81). Dolayısıyla Rusya örneğinde olduğu gibi zor durumda kalındığında nükleer tehdit ortaya konulması herhangi bir savaşa gerek kalmadan meseleyi anlaşma ile nihayetlendirebilmektedir ya da savaşın daha yıkıcı (nükleer bombayla) hale gelmesini engelleyebilmektedir (Cura & Abay, 2023). Üçüncü aşama ise sert gücün uygulanmasını içermektedir. Sert güç, ikna ile zorlayıcılık arasında bir denge uygulanmasıyla gerçekleştirilmektedir (Yatağan, 2018: 72). Zorlama, “şiddet ve baskı kullanımı” ile ilgilidir. Dolayısıyla sert güç, para ve zorlama araçları gibi belirli temel kaynaklara sahip olmaya dayanmaktadır (Pallaver, 2011: 83). ABD destekli İsrail'in 2023 Filistin saldırıları şeklindeki davranışları zorlayıcılığın işletilmesidir. Bu hususta ABD ve İsrail söylemlerini destekleyen askeri ve ekonomik gücü kullanmaktadırlar.

Sert gücün üstünlüğüne inanan kesim, sert gücün uluslararası ilişkilerde belirleyici olduğunu ve yumuşak gücün sert güç kadar etkisi bulunmadığını ifade etmektedir (Yatağan, 2018: 72). ABD ve İsrail örneklerine bakıldığında bu görüş desteklenebilir niteliktedir. Ancak Ermenistan bu davranışında sert gücün altını dolduracak güce erişmeden Azerbaycan'a saldırganlık yaparak sert güç tutumunun bedelini Karabağ'ı kaybederek ödemiştir. ABD ve İsrail ise sert güç konusunun altı dolu hareket etmekte ve Ermenistan'ın hatasına sürüklenmemektedirler. Türkiye'nin Filistin konusunda sert gücü kullanmaya başlayamamış olması ise akıllara sert gücün altını dolduramadığı düşüncesini getirmektedir.

Çünkü Türkiye birçok politik hususta sert gücünü kullanırken Filistin meselesinde yumuşak gücün ötesine geçememektedir. Dolayısıyla muhafazakâr milliyetçilik Filistin meselesinde tıkanmakta ve AK Parti bu meselede teritoryal milliyetçiliği tercih etmektedir. Çünkü Türkiye'yi savaşa sürüklememeye dönük pragmatist ve ulusalcı yaklaşım bunu gerektirmiş gözükmemektedir. Yatağan (2018: 70-74) AK Parti'nin özellikle 2015 sonrası yaşanan terör olayları, FETÖ saldırganlığı, sınır güvenliği gibi sebeplere bağlı olarak yumuşak gücü aşan ve yanına sert güç ilavesi yapan "akıllı gücü" kullanmaya başladığını bildirmekte, böylece harp sanatını diplomasi ile birlikte kullanarak dış politika tıkanıklıkları aşmaya yöneldiğini ifade etmektedir. Açıkalın (2022: 2063) Türk dış politikasının Covid-19 sürecinde, Libya'daki askeri operasyonlar ile Türk vatandaşlarına yönelik tıbbi yardım ve tahliyeleri bir araya getirerek yumuşak ve sert gücün entegre bir şekilde kullanıldığını ve Doğu Akdeniz'de bu güç unsurlarını aktif olarak devreye soktuğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Türkiye akıllı güçle Libya, Suriye, Irak gibi birçok ülke ile ilişkilerde hem yumuşak hem de sert gücünü kullanarak sorunlara bir çözüm bulmuş olsa da Filistin meselesinde sert güce ilişkin çok ciddi bir tavır ortaya koyamamış gözükmemektedir. ABD destekli İsrail, Filistin saldırganlığında ilerleyerek Türk sınırına çok yakın olan Lübnan'da ve Şam'da kıyımlarına devam ederken Türkiye şu ana kadar Filistin meselesinde akıllı gücü kullanmayı becerebilmiş gözükmemektedir.

Görünen bu olsa da görünmeyen yönü itibarıyla Türkiye'nin Filistin'e daha ağır bir müdahale için yeterli meşruluğu yakalayamamış olması da sert güç uygulanması konusunda bir engel teşkil etmektedir. Bir ülkedeki soruna/sorunlara uluslararası camianın gözünde engel oluşturmayacak şekilde dâhil olunması, müdahale ortaya konulduğunda "işgalci" olarak anılmayı engelleyecektir. Bu süreçte "meşruiyet", hem yasal düzenlemeler hem de halkın rızasıyla şekillenmektedir. Yasal düzlemde bir yetkilenme elde edilemediğinde askeri alt yapı ile ortaya konulan faaliyetlerde yumuşak güç sergileme formülleri ile meşruluk gözetilmelidir. Afganistan ve Kosova gibi bölgelerde Türk askerine yönelik olumlu yaklaşımın temel sebebini bu oluşturmaktadır. Silahlı kuvvetlerin yumuşak güç etkisi, uluslararası askeri ortaklıklar, müşterek tatbikatlar, törenler ve uluslararası sempozyumlar gibi etkinlikler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, silahlı kuvvetler, çatışma ortamında veya dışında diğer toplumlar üzerinde etki yaratacak şekilde yönetildiğinde yumuşak güç etkisi oluşturabilmektedir. Ayrıca, silahlı kuvvetlerin yumuşak güç etkisi yaratabilmesi için, hükümet dışı aktörler ve çeşitli kurumlarla desteklenmesi gerekmektedir. Öte yandan, askeri kahramanlıklar ve yetenekler, zaman zaman yumuşak güç etkisi yaratmada da etkili olabilmektedir (Yatağan, 2018: 77,79).

Bu bağlamda sert gücün yumuşak güç olarak etkili bir şekilde kullanılabilmesinin bir örneğini Türkiye, Afrin'de gerçekleştirdiği Zeytin Dalı Harekâtı'nı sivil zayıyatı önlemek amacıyla dikkatli bir şekilde icra etmesi ile göstermiş ve ülkede yumuşak gücünü pekiştirmiştir (Yatağan, 2018: 85-87). Suriye'ye sınır güvenliği gerekçesi ve Özgür Suriye Ordusu meşruiyeti ile giren Türkiye, Libya'ya meşru hükümetle anlaşması çerçevesinde dâhil olmuştur. Diğer yandan Türkiye, Azerbaycan'ın talebi doğrultusunda Ermenistan'la savaşında meşru bir destek sağlamışken; Yunanistan'ın Akdeniz'deki provokatif eylemlerine ise ulusal çıkarlarını koruma yönünde yanıt vermiştir (Köse, 2019b).

Sert güç genel olarak askeri araçlarla ilişkilendirilse de sert güç akıllı güç oluşturmak için daha yumuşak yollarla uygulanabilmektedir. Zayıf bir yabancı ordunun kapasitesini güçlendirmek ya da yabancı ülkelere insani yardım götürmek sert askeri gücün yumuşak uygulamalarına örnektir (Mariano & O'Brien, 2009: 2). Zeytin Dalı Harekâtı sonrasında Türkiye'nin bölgeye gönderdiği insani yardımlar ve Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin yerel halka sergilediği olumlu davranışlar, sivil-asker iş birliği çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerle birlikte, Türkiye'nin uluslararası imajı açısından büyük bir öneme sahiptir. Ancak bu kez medya araçları ile gerçeklerin çarpıtılması söz konusu olabilmektedir. Bu durum sert gücün içerisine medya silahını da eklemek gerektiğini göstermektedir (Yatağan, 2018: 85-86).

Nasıl gerçekleştiği hususu şaibeli olan ikiz kule saldırıları sonrasında meşruluğu elde ederek sivrisineği bataklığında kurutmak için Orta Doğu'ya gelen ABD, medya araçları ile saldırganlığını desteklemekte ve böylece sadece medyanın değil söylemin de gücünü kullanmaktadır (İnaç, 2024). Bu konuda Türkiye'nin son yıllarda revaçta olan Türk dizileri ve filmleri Türkiye'nin dış

politikasında ortaya koyduğu davranışları meşru hale getirmesi açısından önemli görülmektedir (Köse, 2019b). Bu dizilerde İslam'ın mazlumları koruyan bir din olduğu ve Türklerin dünyaya nizam getirmek için savaşıyor seçilmiş bir millet olduğu vurgusu yapılarak “Türklerin askeri mücadeleleri dünyanın nizamı için yaptığı” fikri aktarılmaktadır (Turan, 2023).

Dolayısıyla bu süreçte söylemler önemli hale gelmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “Dünya beşten büyüktür” söylemi ve “insani diplomasi faaliyetleri, darbeler ve emperyal dış müdahaleler karşısındaki tutarlı denilecek düzeydeki duruşu” bazı uluslararası siyasi elitlerde bir kaygı ortaya çıkarsa da toplumsal kesimlerde olumlu karşılık bulmaktadır ki bu durum yumuşak gücün önemli bir unsurudur. Donald Trump'ın ABD başkanı olarak “Önce Amerika” sloganıyla popülist ve pragmatist bir çizgide söylem benimsemesi Washington'un yumuşak gücünü zayıflatırken (Köse, 2019b) Erdoğan'ın söylemleri ile “Türklerin Nizam-ı Âlem anlayışına” atıf yapması ve “mazlumların yanında olduğunu” ortaya koyması bu konuda gücünü artırmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2024). Çünkü bir ülkenin kültürü ve ideolojisi çekici olduğunda, diğer ülkeler istekli bir biçimde onu izleme yolunu tercih etmektedirler (Akdağ & Ekici, 2017: 37). İdeoloji ile beslenen söylem ülke içinde ve dışında toplumlara ve toplumların liderlerine etki ederek de sert gücü meşru hale getirmektedir. Çünkü “fikirler, normlar ve söylemler” uluslararası aktörlerin tercihleri ve davranışları üzerinde etkilidir. Söylemler, diğer aktörler üzerinde güç ilişkileri kurmaktadır. Söylemin onu dile getiren kişilerden ve ona maruz kalan kişilerden bağımsız olarak düşünülemeyeceği kesindir (Dumankaya, 2019: 8). Dolayısıyla askeri gücün medya gücüne ilaveten söylem gücü ile de desteklenmesi sert gücün kuvvetini artıracaktır. Meşruluğu olan bir askeri müdahale yumuşak gücü çok fazla aşındırmadan gerçekleştirilebilecektir.

Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan söylemlerinde Filistin'in koşulsuz bir şekilde yanında olmakta ve Filistin'in masumiyetini aktararak uluslararası kamuoyu ile yöneticilere baskı oluşturmak istemektedir. Bu konuşmaların birçoğunda bunu yapmakla birlikte (Erdoğan, 2019; Babacan, 2023) BM 79. Genel Kurulu'nda 24.09.2024 tarihli dünya liderlerine seslendiği konuşmasını yaparken Filistin meselesinde Kudüs'e, Mescid-i Aksa'ya, Harem-i Şerif'e atıf yaparak İslam Âlemi için önemine ve aynı zamanda tarih ile ecdada atıf yaparak onların nasıl vicdanlı ve adaletli davrandıklarına değinmektedir. Konuşmada Erdoğan, Türklerin 500 yıl önce engizisyonlardan kaçan Musevilere, Hitlerin toplama kamplarından kaçan Yahudilere kucak açarak dini ya da milli ayrım gözetmeksizin nasıl mazlumların yanında olduklarına değinmiştir. İslamofobiye ve antisemitizme karşı olduklarını ifade ederek dünyada bir nizam arayışında olduklarını hissettirmiştir. Erdoğan, 2023 sonunda başlayıp hala devam eden ve durdurulamayan bu İsrail saldırganlığının tek çözümünün ise artık sert güç olduğunu aynı konuşmadaki şu sözleri ile açıklamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2024):

“2735 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararının uygulanmadığı bir ortamda, İsrail'e yönelik zorlayıcı tedbirler gündeme alınmalıdır. İsrail'in tutumu bir kez daha göstermiştir ki, uluslararası toplumun Filistinli sivillere yönelik bir koruma mekanizması geliştirmesi zaruridir. Bundan 70 sene önce nasıl Hitler, insanlığın ittifakıyla durdurulmuşsa, Netanyahu ve cinayet şebekesi de insanlığın ittifakıyla durdurulmalıdır. Genel Kurul'un, 1950 tarihli 'Barış İçin Birlik Kararında' mevcut olduğu gibi kuvvet kullanma tavsiyesinde bulunma yetkisinin, bu süreçte mutlaka değerlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Acil ve kalıcı ateşkes sağlanmalı, rehine-mahkûm takası gerçekleştirilmeli, insani yardımlar engelsiz ve kesintisiz olarak Gazze'ye ulaştırılmalıdır.”

Erdoğan bu konuşmasında BM'i bu sorunu çözecek müessese olarak görerek bir sert güç müdahalesine çağırırsa da Türkiye'nin BM'ye güvenmediği başka enstrümanlarla dışa vurulmaktadır. TRT Haber'in “Filistin Meselesi Çözumsuzluğun Adresi: Birleşmiş Milletler” manşetli haberinde yer alan açıklama bunun bir göstergesidir (Filistin Meselesi Çözumsuzluğun Adresi, 2021): “BMGK bugün yapacağı toplantıda İsrail'in Filistin'e saldırılarını ele alacak. Bu hafta iki kez daha acil toplanan konsey, ABD'nin itirazı üzerine adım atmadı. Aslında yıllardır BM'de bu tablo değişmiyor. Saldırıları karşı somut adım atılmıyor. BM ise çözüm olmak bir yana, çözumsuzluğun

adresi oluyor. Alınan kararların hiçbirisi İsrail tarafından uygulanmıyor, ABD de İsrail'e destek veriyor."

Burada geçen ifadeler Türkiye'nin Filistin konusunda BM'ye güvensizliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla güvensizlik içinde olunulan bir organdan sert güç kullanarak İsrail ile ABD'yi durdurmasını beklemek pek gerçekçi olmaması nedeniyle pragmatist bir tutummuş algısı vermektedir. Türk liderlerin söylemleri Filistin'in İslam Alemi için ne denli kutsal görüldüğünü göstermekle birlikte sert güç icra etmeye dönük bir davranış ortaya konulamadığı da açıkça anlaşılabilmektedir. BM'yi müdahaleye (sert güç kullanmaya) çağıran Erdoğan bu söylemi ile İsrail'e yönelik sert güç kullanımının artık meşru hale geldiğini ifade etmeye çalışmış olsa da Türkiye'nin bir sert güç ortaya koymaması Filistin karşısında ulusal (teritryal) çıkarların öncelikli olduğunu göstermektedir.

Bu durumda İsrail ve ABD'nin sert güç caydırıcılığının daha yüksek olduğu anlaşılabilmektedir. Hem dünya ülkelerinin hem de Türkiye'nin tek başına sert güç icra etmeye yönelememesi bunu kanıtlar niteliktedir. İsrail'in 2023 sonundaki saldırılarla birlikte sağlam istihbarat kullanarak İslam ülkelerindeki askeri liderleri suikastlerle öldürmesi (Dinç, 2024) ve bunun ötesinde askeri koşulları da aşacak bir şekilde sert gücünü siber saldırılarla destekleyerek karşısındaki askeri güçleri zayıf düşürebilmeleri İsrail'in caydırıcılığını göstermektedir. Son zamanlarda İsrail'in Hizbullah'a ait çağrı cihazlarını ve telsizleri patlatması ve örgütün iletişimini zayıfata uğrattıktan sonra Lübnan'a saldırması (Sarp, 2024) sert gücü en etkin şekilde kullandığını göstermektedir. Dolayısıyla bu hadiseler Türkiye'nin sadece askeri güçle değil siber güçle de güçlülük imajı vermesini bir mecburiyet haline getirmektedir.

Dolayısıyla siber güç, güvenlik açısından ülkeler için önemli hale gelmekle birlikte siber alanın, "internet, iletişim ağları, bilgisayar sistemleri, gömülü işlemciler, kontrol birimleri ve bilgi teknolojileri altyapılarından oluşan, birbiriyle bağlantılı ağlardan meydana gelen dünya çapında bilgi ortamı" olması bağlamında savaşların ve savaş mühimmatlarının yönetilmesi konusundaki ehemmiyeti anlaşılmaktadır. Siber güç, bu alana hükmedebilmeyi ve bu alanı kontrol altına alabilmeyi ifade etmektedir. Teknolojinin askeri güç kapsamında kullanımı, özellikle savunma alanında büyük rahatlık ve kolaylık sağlamasıyla sert güce ilave edilmelidir. Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yönelik gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı sonrasında DDOS (Distributed Denial of Service/Dağıtık Hizmet Engelleme) adı verilen yöntemle yapılan siber saldırıda Garanti Bankası'nın altyapısı işlemez hâle getirilmiştir. Diğer yandan GSM operatörleri ve hosting firmaları da saldırılardan olumsuz etkilenmişlerdir. 2009'da zararlı bir yazılımın Atatürk Havalimanı bilgisayarlarını etkilemesi, Mart 2015'te Türkiye'de 79 ili etkileyen elektrik kesintisi, Türkiye'de Mayıs 2016'da Sağlık Bakanlığı hastanelerine yönelik siber saldırılar ile veri tabanındaki bilgilerin çalınması ve silinmesi" buna yönelik örneklerdir. Bu hususta dünyanın diğer ülkelerinin yaşadıkları örnekler de bulunmaktadır. Bu saldırılar ülkeleri sadece güvenlik anlamında değil ekonomik anlamda da yıpratmaktadır. Ekim 2016'da ABD'de yapılan siber saldırılar sonucu internet bağlantısının % 90'ının engellenmesi ile sanal ticarete vurulan darbe ABD ekonomisine 7 milyar dolar maliyet yüklemiştir. Dolayısıyla askeri gücün teknoloji ile desteklenmesi akıllı güce değer katacaktır. Nitelikli, teknolojik veya siber ortamda etkin faaliyet yürütebilen askerlerin yetiştirilmesi ve teknolojiadaki bağımlılığın nihayetlendirilmesi de bu süreçte oldukça önemli görülmektedir (Boztaş, 2020: 668). Dolayısıyla Türkiye'nin Filistin savunuculuğunda ve diğer mazlum ülke ya da toplumlara destek olma güdüsünde başarı elde edebilmesi "sert gücün altını doldurmasını sağlayacak olan" bu konudaki çalışmalarına bağlıdır.

Uluslararası politika, bir güç arayışını temsil etmektedir. Devletler, hedeflerini gerçekleştirmek için uluslararası politikayı bir araç olarak kullanmakta ve bu çabalarını güç elde etme isteğiyle desteklemektedirler. Milletlerin sahip olduğu milli güç unsurları dokuz başlık altında toplanabilir: "coğrafya, doğal kaynaklar (gıda, hammadde, petrol), endüstriyel kapasite, askeri hazırlık (teknoloji, liderlik, silahlı kuvvetlerin niteliği ve niceliği), nüfus (dağılım ve trendler), milli karakter, milli maneviyat/manevi değerler, diplomasinin kalitesi ve hükümetin kalitesi". İşte Türkiye tüm bu unsurlarda gelişme kat ederse, sert gücü kuvvetlendirerek yumuşak gücü daha işlevsel hale

getirebilecek ve İsrail gibi haksız güçlerin harekâtlarını henüz başlamadan durdurabilecektir (Dumankaya, 2019: 5).

Türkiye henüz İsrail ve ABD'yi Filistin meselesinde durduracak sert güç koşullarına sahip olmadığını davranışlarıyla gösterse de diğer yandan Türk yardım kabileleri mümkün olduğunca Gazze halkına yardım götürmeye devam etmektedir. Bu yardımlar Türkiye'nin kendi kurumları olan TİKA, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Uluslararası İnsani Yardım Derneği (Yardımevi) (Shawamreh, 2020: 41-45) aracılığıyla gerçekleştirildiği gibi Filistinli mültecilere yardım örgütü olan UNRWA (United Nations Relief and Works Agency For Palestine Refugees in the Near East) gibi örgütlere maddi destek şeklinde de gerçekleşmektedir (Youssef, 2014). STK'lar aracılığıyla yardımlar yapıldığı gibi, eğitimsel destek ve rehberlik yardımı yanı sıra, sağlık merkezi ve konutlar kurulması, ticari, insani, ekonomik ve gıda ofisi açılması, tablet ve bilgisayar dağıtılması şeklinde yardımlar da yapılmaktadır (Shawamreh, 2020: 41-45; Cumhurbaşkanı Mahmud Abbas'ın, 2017). Osmanlı'dan kalan eserler restore edilerek tarih ve kültüre sahip çıkılmakta ve içme suyu kuyuları açılmaktadır (Aliju, 2018), Yardımların dağıtımında herhangi bir din, ırk ya da uyruk farkı gözetilmemesi (Turan, 2022c: 370) yumuşak gücün samimiyetini artırmaktadır.

Bu tür yardımlar yapılması dahi 2023 sonu itibarıyla başlayan ve her şeyi imha eden yıkıcı saldırganlık karşısında yetersiz ve anlamsız kalmıştır. Bu konuda Türk halkının Filistin'e dair beklentisinin yardım yapılması ve uluslararası destek aranmasının ötesinde İsrail'e karşı ilişki kesici bir tutum olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu şekilde bir beklentinin olmasının sakıncalarının olduğu da açıklanmaktadır. Bölme (2009: 11) bu konuda Türkiye'nin İsrail ile olan diplomatik, askeri ve ekonomik ilişkilerini tamamen kesmesini beklemenin gerçekçi bir durum olmaktan uzak olduğunu, Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri koparması halinde, bölgede barışı sağlamaya dönük olası katkılarının tamamen ortadan kaldıracağını ifade etmektedir. Bu konuda Suriye örneğini vererek Suriye ile İsrail'in Türkiye ile ilişkileri sayesinde anlaşma masasına oturabildiklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla İsrail ile tüm iletişim kanallarının kapatılmasının Türkiye'nin ateşkese ve bölgede istikrara dair pozisyonunu sonlandıracağı ifade edilmektedir. Son yıllardaki saldırganlık Filistin meselesinin çözümünün diyalogla olmayacağını gösterse de Türkiye'nin her iki taraf adına da barış sürecine katkıları sunabilmesinin tek yolu bu gibi görünmektedir. Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin sürmesi bağlamında Arap Birliği ve Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin, meselenin çözümüne ilişkin Türkiye'den yardım talep etmesi de bunu teyit etmektedir. Nitekim Gazze'ye yerleştirilecek uluslararası gücü kurma görevi konusunda Türkiye'nin adının geçmesi bu konuda önemlidir. İsrail ile Türkiye arasında 1996'da imzalanan Askeri İş Birliği Anlaşması Orta Doğu ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkilerini sarsmış olsa da bugün Türkiye'nin "İsrail ile ilişkilerinin zayıflaması pahasına" Orta Doğu'da aktif bir politika izlemesi, taraflardan (Türkiye ile İsrail) biri ile ilişkilerini koparacağı anlamına gelmemektedir (Bölme, 2009: 11-14). Türkiye'nin ilişkisini bozması halinde etkisiz kalışına dair bir örnek verilmesi gerekirse 2014'deki İsrail'in Gazze saldırısı dikkate alınmalıdır. Bu süreçte Türkiye'nin İsrail ile ilişkisinin olmaması Türkiye'nin bu konudaki etki gücünü zayıflatmıştır (Shawamreh, 2020: 40).

İslam coğrafyasında yer alan sorunlu bölgeler içerisinde Türkiye, en yoğun ilgiyi Filistin'e göstermektedir. Ancak bu ilginin fazlalığı Türkiye tarafından -devlet olarak- Filistin konusunda çözüm odaklı, olumlu, tutarlı ve etkili bir dış politika izlendiği anlamına gelmemektedir (Battır, 2017: 106). Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler, özellikle 1990'ların ortasında imzalanan çok sayıda askeri ve ekonomik anlaşma ile doruk noktasına ulaşmıştır. Günümüzde de bu anlaşmaların büyük bir kısmı yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Türkiye'nin Filistin meselesine ilişkin sert tepkilerine rağmen, İsrail ile ilişkilerini sürdürmesinin nedenlerinden biri, bu askeri anlaşmalara duyulan ihtiyaçtır. Türkiye, ABD'nin satmayı kabul etmediği ya da kısıtlamalara tabi tuttuğu birçok silah ve askeri teknolojiyi İsrail'den temin etmeye yönelmektedir. Ayrıca, İsrail'in, Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde silahların kullanımına dair Avrupa'daki parlamentoların veya Amerikan Kongresi'nin ortaya koyduğu engelleri ve zorlukları çıkarmaması, bu anlaşmaların devamını sağlamaktadır. Türkiye-İsrail ilişkilerinin bir başka boyutunu ise, Amerika'daki etkin Yahudi lobisinin "Ermeni soykırımı" tasarısı karşısında şimdiye kadar Türkiye'ye verdiği destek oluşturmaktadır (Bölme, 2009: 12). Bu anlamda Gül (2012) Türkiye'nin Filistin meselesi ve Gazze

kuşatması konusundaki rolünün belirlenmesinde bölgedeki hadiselerin, uluslararası ve bölgesel politikaların etkili olduğunu ve mantıksal alternatiflerin kısıtlı olmasından dolayı Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini radikal anlamda koparmaktan imtina etmek zorunda kaldığını ifade ederek Türkiye'nin ulusal çıkarına atıf yapmaktadır. Dolayısıyla AK Partili Türkiye, Filistin konusunda söylem ve sağladığı yardımlar itibarıyla muhafazakâr milliyetçi Yeni Osmanlıcı bir görüntü sergilese de eylem/pratik olarak bakıldığında Türkiye'nin Filistin meselesinde Yeni Osmanlıcılığa kıyasla ulusal çıkarlara yönelerek teritoryal milliyetçiliği öne çıkardığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İsrail saldırganlığının esas dayanağı 11 Eylül saldırılarına kadar geriye götürülebilir. Osmanlı'dan sonra bölgedeki güç boşluğu iki kutuplu dünyanın yarattığı konjonktürde devam etmiş olsa da Sovyetlerin dağılmasından on yıl sonra ABD'nin güçlü bir şekilde Orta Doğu'da belirmesi ve İsrail'i de bu süreçte sahaya sürerek bölgenin kolay lokma haline getirilmesi için yıpratılması girişimleri devam etmiştir. ABD bu süreçte bölge ülkelerini de işin içine dâhil ederek amaçlarına ulaşmayı kolay kılmak için BOP kapsamında bölgenin demokratikleşmesinin önemine dikkat çekse de Arap Baharı ile gerçekleşen süreçte demokrasinin yanında değil otoriter rejimlerin yanında durarak amacının BOP ile bölgeyi demokratikleştirmek olmadığını göstermiştir. Türkiye ise bu süreçte BOP'u dayanak göstererek bölgede daha güçlü ilişkiler geliştirmeye çalışmakla beraber "Yeni Osmanlıcılığı", Osmanlı geçmişine atıf yapan söylemlerle gerçekleştirmeye yönelmiş ve bu çerçevede yumuşak güç ile bölgedeki sorunlara çözüm arayarak Osmanlı benzeri bir barış gücü olarak bölgedeki güç boşluğunu doldurmaya çalıştığını göstermiştir.

AK Parti Orta Doğu'da belki de en çok gayreti Filistin meselesinde ortaya koysa da bu meselenin çözülmesinde sert güç araçlarının kullanılması konusunda aktif davranamamıştır. Türkiye, İsrail karşısında tepkisini gösterse de İsrail ile de ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Zaman zaman bu ilişkileri ciddi anlamda yıpransa da bölgede İsrail ile diyalog halinde olmadan "İsrail'in bölge ülkeleri ile ilişkilerinin tamamen duracağını fark ederek" bu diyalogları sürdürmek ve askeri anlamda avantajlar elde etmek için pragmatizmi öne çıkaracak şekilde İsrail ile ilişkilerini devam ettirmiştir.

AK Parti, "Irak, Suriye, Yunanistan ve Akdeniz"deki enerji meselelerinde teritoryal bir milliyetçilikle Türkiye'nin çıkarlarını ön plana çıkararak bu çerçevede yumuşak ve sert gücünü kullanmışken Azerbaycan'da bu milliyetçilik türü etnik milliyetçiliğe dönüşmüştür. Libya'da ise muhafazakâr milliyetçiliğin (Yeni Osmanlıcılığın) ön plana çıkarıldığı bir milliyetçilik sürdürülmüştür. Fakat Filistin meselesinde muhafazakâr milliyetçi düşünce temelinde politika belirleyen Türkiye bu milliyetçiliği sadece yardımlar ve söylemler düzeyinde gerçekleştirebilmiştir. Sert güç uygulama konusunda bir fiilin gerçekleşmemesi bağlamında Filistin meselesi daha çok teritoryal milliyetçiliğin öne çıkması ile Türkiye'nin çıkarları yitirilmeden (pragmatizm) bir sürecin takibi şeklinde gerçekleşmiştir. Burada Türkiye'nin ABD ve İsrail karşısında tutunabilecek bir sert güç alt yapısının yeterli olmaması ve müdahalede meşruluğu sağlama konusunda eksiklerinin olması belirleyici olmuştur.

Bu şartlarda Osmanlı benzeri adil bir gücün oluşturulmasının bölgede bir mecburiyet haline geldiği anlaşılmaktadır. 2023'ün sonu itibarıyla başlayan saldırganlık İsrail'in durma konusunda bir seçeneği kabul etmeyecek kadar hayallerini gerçekleştirmeye (vadedilmiş topraklar) yöneldiğini gösterir niteliktedir. Bugün bir sert güç uygulamasıyla bu saldırganlık durdurulsa da perde arkasından medya savaşları, ekonomik savaşlar ve siber saldırılarla bu saldırganlık devam edecek gözükmemektedir. Dolayısıyla sert güç ve yumuşak gücün birlikte kullanılması ve böylece akıllı gücün farklı formüllerle icra edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin sert gücü teknolojinin en ileri düzeyinde (medya savaşı, ekonomik savaş ve siber saldırı şeklinde) uygulayabilir hale gelmesi önemli olduğu gibi "müdahale meşruluğu yakalanamadığı durumlarda" İsrail gibi ülkelerle tıpkı ABD'nin Orta Doğu'da çeşitli örgütlerle yaptığı gibi vekâlet savaşı şeklinde mücadelelerin

sürdürülmesi bir mecburiyet haline gelmektedir. Doların ikinci plana itilmesi ve medya ile yapılan imaj düşürme faaliyetleri ile ABD'nin yıpratılması İsrail'i de güçsüz hale getirecektir. ABD ve İsrail vatandaşlarının, bulundukları ülkelerde çeşitli yaptırımlar ya da itibarsızlaştırma girişimlerine maruz bırakılması yoluyla bu ülkelerin liderlerinin baskı altına alınması sağlanabilecektir. Bu süreçte İslam ülkelerini birbiri ile iyi geçinmeye mecbur bırakan ticari ve uluslararası faaliyetlerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu konuda ortak askeri yatırımlar yapılması önemli bir yöntem olabilir. Öte yandan ortak Osmanlı geçmişine dair bir özlem yaratılması ve bunun bölgedeki gençlere aktarılması kardeşliği sağlamlaştıracaktır. Bu süreçte Filistin'i kendi içinde güçlendirmek adına askeri ve örgütsel yapıların birleştirilmesi (Hamas, Fetih vd.) ve düzenli bir ordu sisteminin kurulması gerekmektedir.

İslam ülkelerinin kendi aralarındaki sıkıntılarını kendi içlerinde kuracakları mahkemeler ile çözer hale gelmeleri kardeşliklerini pekiştirecek ve bölgedeki İsrail ve ABD kışkırtmalarını engelleyecektir. İslam ülkelerine gelen bir saldırı halinde o ülkenin bireysel bir durdurma girişimini beklemek yerine birlikte oluşturulan İslam Birleşmiş Milletleri Askeri Örgütü'nün devreye sokulması ve bu örgüte her ülkeden askeri ve ekonomik gücü oranında destek sağlanması İslam birliğini güçlü gösterecek ve caydırıcılığı artıracaktır. Bu süreçte yaşanacak göç hareketlerinde sığınmacıların ihtiyaçları İslam Ülkeleri Ortak Fonu'ndan karşılanmalıdır. Bu yardımlaşma düşman karşısında cepheyi sağlamlaştırdığı gibi ülkelerin birbirine bağlılığını da artıracaktır. İsrail ve ABD karşısında konuşlanan ülkelerle (Çin ve Rusya gibi) iş birliğinin artırılması ise İslam ülkelerine askeri gelişme ve teknoloji desteği sağlanabilmesi fırsatları yaratacaktır.

İsrail ve ABD şirketlerinin piyasaya sürdüğü tüm ürünler için alternatif yerli ürünler üretilmesi gerekmektedir. Bu süreçte tüm İslam devlet başkanlarının ortak bir eylem benimsemesi önem arz etmektedir. Bu süreçte ABD ve İsrail'e destek veren ülkeleri yıldırma için enerji ile ticaretin caydırıcı olarak kullanılması elzemdir. Bununla birlikte ABD ve İsrail ile devam eden mevcut ticaret anlaşmalarının -ülkelerde kaybı en aza indirecek şekilde- başka ülkelerle gerçekleşecek yeni anlaşmalara dayanarak feshedilmesi gerekmektedir. Ayrıca askeri anlamda koşulsuz güç olarak caydırıcılık oluşturmak için ise nükleer silah türü teknolojilerin "İslam ülkeleri ortaklığında" gerçekleştirilmesi zalim güçleri durdurabilmek için bir mecburiyet olarak görülmelidir. Bu esnada İslam ülkelerinin kendi içlerinde atacakları demokratik adımları hızlandırmaları ve bu anlamda ülke bütünlüğünü zedeledikten farklı ırk, dil, din ve mezhepten olan vatandaşlarının beklentilerini dikkate alan adımlar atmaları, ülkelerine olan vatandaşlık bağını ve millet bilincini güçlendireceğinden ABD ve İsrail gibi ülkelerin bu ülkelere dönük kışkırtma davranışlarını sekteye uğratacaktır. Dolayısıyla Nizam-ı Alem'in sağlanması ve Dünya'da sömürü altındaki diğer toplumların/ülkelerin korunabilmesi ancak böyle bir politik formülle mümkün olacaktır.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir.

Teşekkür (Varsa) : Yazar, yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür eder.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.

Acknowledgement : The author thanks the referees and editorial board for their contributions during the publishing process.

KAYNAKÇA

- ABD, sınırlımızda 30 bin kişilik ordu kuracak, Dünya. (2018, 14 Ocak). Erişim adresi: <https://www.dunya.com/dunya/abd-sinirimizda-30-bin-kisilik-ordu-kuracak-haberi-398478>
- Açıkalın, Ş. N. (2022). Turkish foreign policy in Covid-19 pandemic: Implications of smart power. *Journal of History School, 58*, 2063-2086.
- Akdağ, Z. & Ekici, S. (2017). Avrupa Birliği'nin uluslararası politikada etkili olma aracı: Yumuşak güç. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2)*, 33-64.
- Akdoğan, Y. (2004). *AK Parti ve muhafazakar demokrasi*, (2.b). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akman, A. (2008). Etnik-sivil kurumsal ikileminin ötesinde: Modernist milliyetçilik, milliyetçilik kuramında etnik/sivil milliyetçilik karşıtlığı. T. Bora & M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik* içinde, (s.81-90), (3.b). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alemdar, A. (2020, 8 Mayıs). Uluslararası ilişkilerde 'güç' ve 'yumuşak güç' boyutu, *Defence Turk*, Erişim adresi: <https://www.defenceturk.net/uluslararasi-iliskilerde-guc-ve-yumusak-guc-boyutu>
- Aliju, D. (2018, 6 Haziran). TİKA'nın Balkanlar'daki çalışmalarına övgü, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tikanin-balkanlardaki-calismalarina-ovgu/1167508>
- Altunışık, M. B. (2022, 26 Aralık). Uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin yumuşak gücü, *Global Panorama*, Erişim adresi: <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/12/26/mba/>
- Amir, S. A. (2017). Filistin davasının dünden bugüne sosyo-politik gelişimi, G. Bozbaş (Ed.). *Filistin Meselesi Türkiye'de Siyasi Partilerin Filistin Meselesine Yaklaşımları* içinde, (s.23-47), Ankara: Tezkire Yayıncılık.
- Aras, B. (2017, Mart). *15 Temmuz sonrası Türk dış politikası*, İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi, Erişim adresi: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/15-temmuz-sonrasi-turkiyenin-dis-politikasi-9932aa/15-temmuz-sonrasi-turkiyenin-dis-politikasi-9932aa.pdf>
- Atabay, M. (2008). Anadoluculuk, T. Bora & M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik* içinde, (s.515-532). (3. B). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ataman, M. (2020, 15 Ağustos). 19. yılında AK Parti'nin dış politika stratejisi, *SETA*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/19-yilinda-ak-partinin-dis-politika-stratejisi/>
- Avar, Y. (2020). Dış politikada akıllı güç kullanımı, V. Öngel & G. G. Çelik (Ed.). *Sosyal Bilimler Perspektifinden Güç (Cilt II)* içinde, (s.197-212). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydın, M. (2009, Eylül). *Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan anlaşmasının neresinde?*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), TEPAV Politika Notu, Erişim adresi: https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1271313033r6785.Azerbaycan__Türkiye_Ermenistan_Anlasmasinin_Neresinde.pdf
- Babacan, M. (2023, 1 Haziran). *Türkiye-Filistin ilişkileri ve bölgenin geleceği*, TUDPAM: Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi, Erişim adresi: <https://tudpam.org/turkiye-filistin-iliskileri-ve-bolgenin-gelecegi/>
- Bağcı, H. & Sinkaya, B. (2006). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Parti'nin perspektifi, *Akademik Orta Doğu, 1(1)*, 21-37.
- Balta, E. (2021). *AKP'nin popülist dış politikası*. Erişim adresi: <https://www.istanpol.org/post-akp-nin-populist-dis-politikas>

- Battır, O. (2017). Türk insani diplomasi faaliyetleri ve Filistin, Ö. Kutlu, M. Çemrek, G. Bozbaş, F. Kaleci & A. M. İdan (Ed.). *Filistin Meselesi ve Türkiye Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (20-22 Ekim 2017), (s.103-119). Konya.
- Bozbaş, G. (2017). İdeoloji, dış politika ve Türk dış politikası, G. Bozbaş (Ed.). *Filistin Meselesi Türkiye'de Siyasi Partilerin Filistin Meselesine Yaklaşımları* içinde, (s.1-21). (1.b). Ankara: Tezkire Yayıncılık.
- Boztaş, A. (2020). Uluslararası güç konseptinin dönüşümü: Askerî güç = siber akıllı güç, S. Biçer & A. Yıldız (Ed.). *Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi* içinde, (s.663-671). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Bölme, S. (2009, Ocak). Gazze'de katliam Türkiye, Orta Doğu ve Filistin sorunu, *SETA*.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2016). *Dış politika yapım sürecinde milliyetçiliğin rolü: AK Parti örneği*, (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Cumhurbaşkanı Mahmud Abbas'ın Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ortak basın toplantısında yaptığı konuşma, (2017, 28 Ağustos). *Filistin TV*, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=1RWkFrZ9tU4>
- Cura, A. & Abay, E. G. (2023, 5 Ekim). Putin, Rus devletinin varlığına tehdit olursa nükleer silah kullanacaklarını söyledi, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putin-rus-devletinin-varligina-tehdit-olursa-nukleer-silah-kullanacaklarini-soyledi/3008761>
- Çağlar, A. (2018). *Güç: Sert güç, yumuşak güç ve akıllı güç*. Erişim adresi: <http://www.alicaglar.net.tr/StaticFiles/file/guc-sert-yumusak-ve-akilli-guc.pdf>
- Çavuş, T. (2012, Aralık). Dış politikada yumuşak güç kavramı ve Türkiye'nin yumuşak güç kullanımı, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2)*, 23-36.
- Çelik, C. E. (2020, 13 Nisan). Türkiye'nin Barzani'ye gönderdiği maskeler, PKK uzantısı DSG'ye mi gitti?», *gazzetta9*, Erişim adresi: <http://www.gazzetta9.com/siyaset/turkiye-nin-barzani-ye-gonderdigi-maskeler-pkk-uzantisi-dsg-ye-mi-gitti>
- Çelik, M. (2018, 19 Şubat). ABD ile üçlü mekanizma, *Gazetevatan*, Erişim adresi: <http://www.gazetevatan.com/murat-celik-1144310-yazar-yazisi-abd-ile-uclu-mekanizma/>
- Çiçek, A. & Taylan, Ö. (2023). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Dicle Üniversitesi öğrencilerinde milliyetçilik algısı üzerine bir saha araştırması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32*(Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale), 418-448.
- Çiftçi, S. & Ertugay, F. (2011). Türkiye'nin dış politikası bağlamında Ortadoğu'ya yönelik tutumlar: Üniversite öğrencilerinin algıları hakkında bir alan tartışması, *Uluslararası Hukuk ve Politika, 7(28)*, 1-26.
- Çopur, H. (2024, 1 Mart). F-16 anlaşması sonrası Türk-Amerikan ilişkileri: Yeni bir sayfa mümkün mü?, *Kriter Dergisi, 8(88)*, Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dis-politika/f-16-anlasmasi-sonrasi-turk-amerikan-iliskileri-yeni-bir-sayfa-mumkun-mu>
- Davutoğlu, A. (2014). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Dinç, S. (2024, 31 Temmuz). İsrail'den çifte suikast! İşte son saldırıların perde arkası: 'Phoenix Stratejisi', *Milliyet*, Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/dunya/son-dakika-israilden-cifte-suikast-iste-son-saldirilarin-perde-arkasi-phoenix-stratejisi-7163885>
- Doğaner, A. (2024, 1 Ekim). İsrail, önce Hizbullah'ı vurdu, sonra Lübnan'a girdi, kolay çıkmayacak, *Yetkin Report*, Erişim adresi: <https://yetkinreport.com/2024/10/01/israil-once-hizbullahi-vurdu-sonra-lubnana-girdi-kolay-cikmayacak/>

- Dumankaya, E. M. (2019, Ocak). *Uluslararası ilişkiler ve “güç” kavramı*, Trend Analizi, Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi.
- Duran, B. (2021, 21 Aralık). Dış politikada gündem ve yenilenen ‘ideolojik’ tartışma, *SETA*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/dijital-medya/dis-politikada-gundem-ve-yenilenen-ideolojik-tartisma>
- Duss, M. (2011, Haziran). *Türkiye ve Ortadoğu: ABD’den bir bakış*, TESEV Dış Politika Programı, İstanbul: Yelken Basım.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*, (1. b). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Efegil, E. (2016). AK Parti Hükümetinin Orta Doğu politikası ve ABD yönetimi ile Batılı uzmanların eleştirileri, *Akademik Bakış*, Yaz, 9(18), 45-58.
- Ekşi, M. (2018a). Türk dış politikasının ultimo ratiosu: Yumuşak güçten sert güce Türkiye’nin Suriye politikası, *Karadeniz Araştırmaları*, XV (60), 71-99.
- Ekşi, M. (2018b). *Kamu diplomasisi ve AK Parti dönemi Türk dış politikası*, (Genişletilmiş 2.b). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan: Sırada İdlib ve Münbiç var, (2018, 23 Mart). *Dünya*, Erişim adresi: <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-sirada-idlib-ve-munbic-var-haberi-408579>.
- Erdoğan, R. T. (2019, 23 Eylül). Son dakika: Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan ABD’ye silah tepkisi: Terör örgütlerine silah gönderenlerin dökülen kanda payı var, *NTV*, Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-erdogandan-abdye-silah-tepkisi,qvVxNrckJ06U7RAodQ5s0w>
- Erdoğan’dan Libya açıklaması: Hafter her an sürecin dışına atılabilir, (2020, 9 Haziran). *BBC*, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52964882>
- Eren, E. (Ağustos 2021). Bütüncül Teori inşası: AK Parti dönemi Türk dış politikası’nın analizi (2002-). *UPA Strategic Affairs*, 2(2): 4-30.
- Ergün, M. (2018). Nitel verilerin ve yorumların güvenilirliği felsefesi, *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 29-44.
- Erkmen, S. (2018). Zeytin Dalı Harekâtı ve Suriye’de değişen güç dengeleri, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://aa.com.tr/tr/analiz-haber/zeytin-dali-harekati-ve-suriyede-degisen-guc-dengeleri/1048597>
- Ersoy Öztürk, T. (2010). Dış politikadaki etkin unsur: Kamu diplomasisi ve Türkiye’nin kamu diplomasisi etkinliği, *Kamu Diplomasisi Enstitüsü*, 1-21. Erişim adresi: <http://kamudiplomasisi.org/pdf/tugceersoyozturk.pdf>
- Ertan, T. F. & Örs, O. (2018). Milliyetçiliğin müphemliği: Milliyetçilik nedir?, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar, 62, 39-84.
- Filistin meselesi çözümsüzlüğün adresi: Birleşmiş Milletler, (2021, 16 Mayıs). *TRT Haber*, Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/filistin-meselesinde-cozumsuzlugun-adresi-birlesmis-milletler-581131.html>.
- Güder, S. & Mercan, M.H. (2012). 2000 sonrası Türk dış politikasının temel parametreleri ve Orta Doğu politikası, *İnsan ve Toplum*, 2(3), 57-92.
- Gül, M. Z. (2012, 25 Ağustos). Kuşatmanın halk tarafından ve resmi olarak kırılmasında Türkiye’nin rolü, Orta Doğu Araştırma Merkezi, *Amman*, Erişim adresi: http://www.mesc.com.jo/activities/Act_Sem/symposium/mesc-12-20.html
- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe bakmak*, S. Coşar, S. Öztürk & N. Soyarak (Çev.). (1.b). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Hayes, C. J. H. (2010). *Milliyetçilik bir din-batı siyasal düşüncesinde 'ulusalcılık' tasavvuru-*, M. Çiftkaya (Çev.). (2. B). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler*, (5. b). Ankara: Adres Yayınları.
- Hogg, J. & Sezer, C. (2015,27 Mayıs). Erdogan aims to turn Turkey into major defense industry power, *Reuters*, Retrieved from <https://www.reuters.com/article/world/erdogan-aims-to-turn-turkey-into-major-defense-industry-power-idUSKBN0OC0FT/>
- İnaç, H. & Sadıgov, R. (2023). Türkiye Azerbaycan ilişkileri kapsamında Türk milliyetçiliği: Karabağ örneği, E. Oktay ve A. Turan (Ed.). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Siyaset ve İdeolojiler Üzerine Tartışmalar* içinde, (s.211-223). Gaziantep: Özgür Yayınevi.
- İnaç, H. [Video]. (2024, 12 Ekim). Vadedilmiş topraklar- arz-ı mev'ud gerçeği, *YouTube*, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=bedfRXwGwaE>
- Kaddafi'den Serrac'a Türkiye-Libya ilişkileri, (2020, 24 Ocak). *Şarku'l Avsat*, Erişim adresi: <https://turkish.aawsat.com/home/article/2097856/kaddafiden-serraca-t%C3%BCberkiye-libya-ili%C5%9Fkileri>
- Karafil, A. & Turan, Y. (2017). Türk dış politikasında yumuşak güç unsuru ve T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü örneği, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 18-32.
- Karataş, Y. Y. (2020). Libya'da emperyalist paylaşım mücadelesi ve Türkiye'nin rolü, *Teori ve Eylem*, Erişim adresi: <https://teoriveeylem.net/tr/2020/07/04/libyada-emperyalist-paylasim-mucadelesi-ve-turkiyenin-rolu/>
- Kaya, M. (2019). Türk-İsrail ilişkileri ve Filistin. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 1043–1065.
- Kayhan Pusane, Ö. (2017). Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan dönemleri karşılaştırmalı analizi, *Uluslararası İlişkiler*, 14(56). 39-53.
- Kılıç, M. (2007). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk milliyetçiliğinin tipolojisi, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 113-140.
- Kibaroglu, M. & Sazak, S.C. (2016, 3 Şubat). Why Turkey chose, and then rejected, a Chinese Air-Defense Missile”, *Defense One*, Erişim adresi: <https://www.defenseone.com/ideas/2016/02/turkey-china-air-defense-missile/125648/>
- Koç, E. (2016). AK Parti Dönemi Türk dış politikası, S. Aslan ve Y. Demirhan (Ed.), *Türk Siyasal Hayatında AK Parti Dönemi* içinde, (s.107-149). (1.b). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım
- Korkmaz, T. (2016). *Tipolojik ve kuramsal bağlamda milliyetçilik ve Anadoluçuluk*, (1.b). Ankara: a-Kitap Yayınları.
- Köse, A. (2019a, 29 Mayıs). Milliyetçilik nasıl bir ideolojidir?, *DSİP*, Erişim adresi: <https://www.dsip.org.tr/index.php/yayinlar/91-altust/1183-milliyetcilik-nasil-bir-ideolojidir>
- Köse, T. (2019b, 1 Şubat). Yumuşak güç: Siyasi istikrar ve ilkeli duruş, *Kriter Dergisi*, 3(32) Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dis-politika/yumusak-guc-siyasi-istikrar-ve-ilkeli-durus>
- Kösebalaban, H. (2020). 2021'e girerken Türk dış politikasının dönüşümü, *Perspektif*, Erişim adresi: <https://www.perspektif.online/2021e-girerken-turk-dis-politikasinin-donusumu-2/>
- Kurunç, K. (2023, 17 Kasım). The war zone: Türkiye neden Eurofighter Typhoon savaş uçağı almak istiyor?, *gdh defence*, Erişim adresi: <https://gdh.digital/the-war-zone-turkiye-neden-eurofighter-typhoon-savas-ucagi-almak-istiyor-88005>
- Kuşçu, A. D. (2017). Türkiye-Filistin kardeşliğinde tarihi bellek; Selçuklular Döneminde Filistin, Ö. Kutlu, M. Çemrek, G. Bozbaş, F. Kaleci, A. M. İdan (Ed.). *Filistin Meselesi ve Türkiye Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (20-22 Ekim 2017), (s.1-9). Konya.

- Kuzey Irak referandum sonuçları açıklandı! işte referandum sonuçları... (Kürdistan referandumunda son durum), (2017, 25 Eylül). *Sözcü*, Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/kuzey-irak-referandum-sonuclari-ne-cikti-son-dakika-referandum-haberleri-kurdistan-referandumunda-son-durum-2024832/>
- Küçük Durur, E. (2011). Milliyetçilik söylemi ve medya, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2)*, 35-50.
- Libya'da kim kiminle savaşıyor?, (2020, 9 Ocak). *Yeni Devir*, Erişim adresi: <https://www.yenidevir.com.tr/haber/3581808/libyada-kim-kiminle-savasiyor>
- Mariano, S. J. & O'brien, C. B. (2009). US army Africa: Smart power in action, *Small Wars Journal*, Retrieved from <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/193-mariano.pdf?q=mag/docs-temp/193-mariano.pdf>
- Matiç, U. (2017). Türkiye'nin Filistin duyarlılığının tarihsel gelişimi, Ö. Kutlu, M. Çemrek, G. Bozbaş, F. Kaleci, A. M. İdan (Ed.). *Filistin Meselesi ve Türkiye Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (20-22 Ekim 2017). (s.11-19), Konya.
- Millas, H. (2012). From Ottomanism to New-Ottomanism: Strategic depth as a new synthesis, Erişim adresi: <https://www.herkulmillas.com/hm-articles/78-unpublished-presentations-lectures/410-from-ottomanism-to-new-ottomanism-strategic-depth-as-a-new-synthesis.html>
- Nye, J. S. (2005). *Yumuşak güç*, R. İ. Aydın (Çev.). Ankara: Elips Kitap.
- Öney, S. (2021, 20 Nisan). Türkiye'nin yumuşak ve sert gücü, *Gazete Duvar*, Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiyenin-yumusak-ve-sert-gucu-makale-1519776>
- Özer, Ç. (2023). Uluslararası politika açısından Filistin sorunu. *Küllîye*, [Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı], 582-605. <https://doi.org/10.48139/aybukulliyeye.1360984>
- Pallaver, M. (2011). *Power and its forms: Hard, soft, smart*, The London School of Economics and Political Science.
- Purtaş, F. (2013). Türk dış politikasının yükselen Değeri: Kültürel diplomasi. *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), 1-14.
- Recebov, R. & Cesurhan, T. (2018). Liberal milliyetçilik, H. Acar (Ed.). *Milliyetçilik Tipolojileri* içinde, (s.29-53). (1.b). Ankara: Nobel Yayınları.
- Rehimov, R. (2022, 27 Eylül). Azerbaycan'ın zafer kazandığı 2. Karabağ Savaşı'nın üzerinden 2 yıl geçti, *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanin-zafer-kazandigi-2-karabag-savasinin-uzerinden-2-yil-gecti/2695589>
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4(1)*, 227-250.
- Sancar, N. (2024). AKP döneminde milliyetçilik: Süreklilik, konjonktür ve değişim, *Teori ve Eylem*, Erişim adresi: <https://teoriveeylem.net/tr/2024/06/29/akp-doneminde-milliyetcilik-sureklilik-konjonktur-ve-degisim/>
- Sarp, F. (2024, 21 Eylül). Hizbullah'ın patlayan çağrı cihazları ve telsizler, sahte üretim mi?, *T24*, Erişim adresi: <https://t24.com.tr/yazarlar/fusun-sarp-nebil/hizbullah-in-patlayan-cagri-cihazlari-ve-telsizler-sahte-uretim-mi,46462>
- Shawamreh, M. (2021). *Türk dış politikasında Filistin meselesi 1948-2010*, (Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Shawamreh, N. (2020). *AK Parti döneminde Filistin sorunu (2002-2017)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Smith, A. D. (2009). *Milli kimlik*, B. S. Şener (Çev.). (5.b). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A.D. (2013). *Milliyetçilik -kuram, ideoloji, tarih-*, Ü. H. Yolsal (Çev.). Ankara: Atıf Yayınları.

- Tekin, Ü. (2004). *AK Parti'nin muhafazakar demokrat kimliği*, (1.b). Ankara: Orient Yayınları.
- Turan, A. (2022a). *20 yıllık iktidarın bir muhasebesi: AK Parti ve milliyetçilik*, (1.b). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Turan, A. (2022b). Pragmatizm ve popülizm sarkacında AK Parti ve milliyetçilik. *BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 139-178. <https://doi.org/10.48174/buaad.52.5>
- Turan, A. (2022c). AK Parti'nin dış politika anlayışının bir yansıması olarak dış yardımlar ve stratejik kaynak yönetimi: Moldova/Gagauzya örneği, M. B. Coşkun, L. Börklüoğlu ve C. Uzunçayır (Ed.). 22.Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (KAYFOR 22): *Kamuda Stratejik Kaynak Yönetimi* içinde (20-22 Ekim 2022), (s.352-395), Osmaniye,
- Turan, A. (2023). AK Parti milliyetçiliğinde seçilmişlik mitinin izleri/göstergeler, L. Skenderi (Ed.). *3. International Antalya Scientific Research And Innovative Studies Congress* içinde (February 13-14, 2023). (s.3-38). Antalya.
- Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı (2024, 24 Eylül). Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-birlesmis-milletler-misyonunu-ifa-etmekte-yetersiz-atil-bir-yapiyadonusuyor>
- Türkiye'den Azerbaycan'a tam destek, [Video]. (2020, 27 Eylül). *Ulusal Kanal*, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=Q6fLSeYdMVk>
- Ulusoy, K. (2009). Tarih eğitiminde hermeneutik yaklaşım, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 51-68.
- Wagner, Jan-Philipp N. E. (2014, May 4). *The effectiveness of soft & hard power in contemporary international relations*, Retrieved from <https://www.e-ir.info/2014/05/14/the-effectiveness-of-soft-hard-power-in-contemporary-international-relations/>
- Yatağan, A. G. (Aralık, 2018). Sert güç unsurlarının yumuşak güç aracı olarak etkileri, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Yeşiltaş, M. (2022, Eylül). 2023 yaklaşırken dış politika, *Kriter Dergisi*, 7(71), Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti-siyaseti/2023-yaklasirken-dis-politika>
- Yeşilyurt, N. & Akdevelioğlu, A. (2013) AKP döneminde Türkiye'nin Ortadoğu politikası, İ. Uzel ve B. Duru (Der.). *(2002-2009) AKP Kitabı-Bir Dönüşümün Bilançosu* içinde, (s.381-409). (3. B). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Yılmaz, M. (2023, 1 Aralık). Siyasi partiler, Filistin, Gazze ve HAMAS, *Kriter Dergisi*, 8(85). Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/siyaset/siyasi-partiler-filistin-gazze-ve-hamas>
- Youssef, A. (2014, 12 Ağustos). İnsan bir duruştur: Erdoğan sana Gazze'den bin selam ve tebrik olsun", *SEMA Haber Ajansı*, Erişim adresi: <https://samanews.ps/ar/post/210158.....D9%81>